

Arviointi kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa

Opetusministeriön julkaisuja 2003:18

Arviointi kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa

Opetusministeriön julkaisu 2003:18

Opetusministeriö

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto
Meritullinkatu 10,
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 09 - 160 04
<http://www.minedu.fi>
Taitto: Erja Kankala, opetusministeriö
Kuvat kannessa ja sivuilla 32 ja 37:
Elokuvasta Näkymätön Elina, Kinoproduction Oy
valokuvaaja Bengt Wanselius
<http://www.minedu.fi/julkaisut/kulttuuri>
Edita Prima Oy, 2003
ISBN 952-442-478-9 (nid.)
952-442-133-X (PDF)
ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisu 2003:18

Kuvailulehti

Julkaisija

Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä

10.4.2003

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Kristina Hautala-Kajos Erkki Norbäck Matti Paloheimo Maarit Pietinen	Julkaisun laji Opetusministeriön julkaisu		
	Toimeksiantaja Opetusministeriö		
	Toimielimen asettamispyvm 22.5.2002		
Julkaisun nimi Arviointi kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa.			
Julkaisun osat kuvailulehti, sisällysluettelo, esipuhe, arviointi, liitteet 1-3			
Tiivistelmä Kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus tuli voimaan vuoden 2001 alusta. Uudistuksessa elokuvien ja muiden kuvaohjelmien ennakkotarkastusjärjestelmä saatettiin perustuslain sananvapaussäännösten mukaiseksi. Uudistuksessa luovuttiin aikuisille esitettävien ja levitettävien kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta ja esittämistä ja levittämistä koskevat rajoitukset ulotettiin koskemaan vain alaikäisiä. Vuorovaikutteisiin kuvaohjelmiin säädettiin merkittäväksi ikärajasuositus. Opetusministeriön ja Valtion elokuvatarkastamon toimesta on laadittu arviointi uuden lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa. Arvioinnin laatimista varten elokuva-tarkastamo on tehnyt elokuva- ja videoalalla toimiville valmistajille, maahantuojille ja levittäjille ns. asiakaskyselyn, jossa kysymykset käsittelivät mm. kuvaohjelmien tarkastamista, ilmoitusvelvollisuutta sekä ikärajoja ja ikärajamerkintöjä. Lisäksi elokuva-tarkastamo on tilannut Tilastokeskukselta Kuluttajabarometri-tutkimuksen yhteydessä vastaavan kyselyn yleisöltä. Kyselyn ja tutkimuksen tuloksia on käytetty hyväksi tämän arvioinnin laatimisessa. Kyselyn ja tutkimuksen tulokset osoittavat, että uusi lainsäädäntö on käytännössä toiminut varsin hyvin eikä ole ilmennyt juurikaan tarvetta muuttaa sitä ja että lainsäädännön vaikutukset ovat varsin hyvin vastanneet hallituksen esityksen perusteluissa ennakoituja vaikutuksia. Lainsäädännön uudistuksella ei ole myöskään ollut ennakoimattomia yhteiskunnallisia haittavaikutuksia. Arvioinnista on noussut esille muutama toimenpiteitä edellyttävä yksityiskohta, jota ministeriössä ja elokuva-tarkastamossa ryhdytään tarkemmin selvittämään.			
Avainsanat (asiasanat) Kuvaohjelma, kuvaohjelmien tarkastaminen, ennakkotarkastus, video- ja tietokonepelit, ikärajalukitus, lapsiin haitallisesti vaikuttavat ohjelmat, ilmoitusvelvollisuus, jälkivalvonta, merkinnät, kuvaohjelmarekisteri, Internet, video- ja tietokonepelien tutkimus, elokuva- ja televisioväkivallan tutkimus, Valtion elokuvatarkastamo, EU:n neuvoston päätöslauselma			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön julkaisu 2003:18		ISSN 1458-8110	ISBN 952-442-478-9 (nid.) 952-442-133-X (PDF)
Kokonaissivumäärä 52	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Opetusministeriö		Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
10.4.2003

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Kristina Hautala-Kajos Erkki Norbäck Matti Paloheimo Maarit Pietinen	Typ av publikation Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
	Datum för tillsättandet av organet 22.5.2002	Dnr 68/043/2002

Publikation (även den finska titeln)
Lagstiftningen om granskning av bildprogram - utvärdering av effekterna och måluppfyllelsen samt av utvecklingsåtgärder inom branschen i Europa
(Arviointi kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa)

Publikationens delar
Presentationsblad, innehållsförteckning, förord, utvärdering, bilaga 1 - 3

Sammandrag

Totalrevideringen av lagstiftningen om granskning av bildprogram trädde i kraft vid ingången av 2001. Genom revideringen nåddes motsvarighet mellan systemet för förhandsgranskning av bildprogram och bestämmelserna om yttrandefrihet i den nya grundlagen. Man frångick förhandsgranskning av bildprogram avsedda för visning och spridning bland vuxna, och visnings- och spridningsbegränsningarna inskränktes till att gälla enbart minderåriga. Bestämmelser om att interaktiva bildprogram skall förses med rekommenderade åldersgränser infördes.

Undervisningsministeriet och Statens filmgranskningsbyrå har företagit en utvärdering av effekterna och måluppfyllelsen i fråga om den nya lagstiftningen samt av olika utvecklingsåtgärder inom branschen i Europa. För utvärderingen vände sig filmgranskningsbyrån till tillverkare, importörer och distributörer inom film- och videobranschen med en kundenkät. Enkäten gällde bl.a. granskningen av bildprogram, anmälningsskyldigheten samt åldergränserna och anteckningarna om dem. Filmgranskningsbyrån beställde därtill en motsvarande förfrågan till publiken av Statistikcentralen i samband med Konsumentbarometern. Resultaten från bägge undersökningarna har utnyttjats i utvärderingen.

Resultaten från de båda undersökningarna visar att den nya lagstiftningen har fungerat tämligen väl i praktiken, just inga behov att ändra den har kommit fram och lagstiftningens effekter har tämligen väl svarat mot de förväntningarna som angavs i motiveringen i lagpropositionen. Lagstiftningsreformen har inte heller haft några oförutsedda negativa verkningar för samhället. Utvärderingen har lyft fram vissa detaljer som förutsätter åtgärder och som närmare skall utredas vid ministeriet och filmgranskningsbyrån.

Nyckelord

Bildprogram, granskning av bildprogram, förhandsgranskning, video- och datorspel, åldersgränser, program med skadlig inverkan på barn, anmälningsskyldighet, övervakning i efterhand, påskrifter, register över bildprogram, Internet, undersökningar om video- och datorspel, undersökningar om våld på film och TV, Statens filmgranskningsbyrå, rådets resolution

Övriga uppgifter

Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2003:18	ISSN 1458-8102	ISBN 952-442-478-9
Sidoantal 53	Språk finska	Pris Sekretessgrad offentlig
Distribution Undervisningsministeriet	Förlag Undervisningsministeriet	

Sisällysluettelo

Esipuhe	8
1 Johdanto	10
1.1 Yleistä	10
1.2 Uusien lakien sisältö ja keskeiset tavoitteet	11
1.3 Eduskunnan lausuma	12
1.4 Arvioinnin toteuttaminen	12
2 Arvio kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain vaikutuksista ja laille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta	13
2.1 Lain rakenne	13
2.2 Kuvaohjelmien tarkastaminen	14
2.3 Ikärajasuositus	15
2.4 Vuorovaikutteiset kuvaohjelmat	17
2.5 Ilmoitusvelvollisuus	19
2.6 Merkinnät	20
2.7 Jälkivalvonta	22
2.8 Muut asiat	23
3 Arvio Valtion elokuvatarkastamon toiminnasta	24
3.1 Tarkastetut kuvaohjelmat	24
3.2 Ilmoitukset kuvaohjelmista	25
3.3 Rekisterit ja niiden toiminta	26
3.4 Valitukset	27
3.5 Taloudelliset vaikutukset	27
4 Lapsiin haitallisesti vaikuttavat kuvaohjelmat -yhteenvedo tutkimustuloksista	28
4.1 Yleistä	28

4.2 Internet sekä video- ja tietokonepelien tutkimus	29
4.3 Elokuva- ja televisioväkivallan tutkimus	29
4.3.1 Jäljittely	29
4.3.2 Aggressio	29
4.3.3 Mediaväkivalta erilaista	30
4.3.4 Pelko	30
4.3.5 Turtuminen	31
4.3.6 Mediaväkivallan tuottamat käsitykset väkivallasta todellisuudessa	31
4.3.7 Mediaväkivalta rakentavana voimana, jännityksen luoja, identiteetin rakentajana ja yhteenkuuluvaisuuden tunteen luoja	31
4.4. Yhteenveto	32
5 Alaikäisten suojelua eri medioissa koskevat toimenpiteet Euroopan unionissa	33
5.1 Yleistä	33
5.2 Euroopan unionin elokuvien ikärajasuosituksia koskevat toimet	33
5.3 Neuvoston päätöslauselma video- ja tietokonepelien ikärajamerkinnoistä	34
5.4 Euroopan unionin toimenpiteet alaikäisten suojelusta Internetissä	34
5.5 Euroopan unionin toimenpiteet “Televisio ilman rajoja” - direktiivin yhteydessä	35
6 Eurooppalainen yhteistyö video- ja tietokonepelien ikärajamerkintöjen yhtenäistämiseksi	36
7 Yhteenveto ja ehdotukset	38
Liitteet	
1 Yhteenveto Valtion elokuvatarkastamon vuoden 2002 asiakaskyselystä	41
2 Yhteenveto Tilastokeskuksen tekemästä kuvaohjelmia koskevasta kyselystä	45
3 Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma video- ja tietokonepelien ikärajamerkinnoistä	52

Esipuhe

Kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus tuli voimaan vuoden 2001 alusta. Uudistuksessa elokuvien ja muiden kuvaohjelmien ennakkotarkastusjärjestelmä saatettiin perustuslain sananvapaussäännösten mukaiseksi. Uudistuksessa luovuttiin aikuisille esitettävien ja levitettävien kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta ja esittämistä ja levittämistä koskevat rajoitukset ulotettiin koskemaan vain alaikäisiä. Vuorovaikutteisiin kuvaohjelmiin säädettiin merkittäväksi ikärajasuus.

Hallituksen esityksestä laiksi kuvaohjelmien tarkastamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi käytiin keväällä 2000 eduskunnassa laaja keskustelu ja asiantuntijakuuleminen. Hyväksyessään esitykseen sisältyneet lait eduskunta edellytti, että Suomi kiirehtii Euroopan unionin tasolla sellaisia toimenpiteitä, joilla voitaisiin ehkäistä lapsille haitallisen aineiston leviäminen.

Uudesta lainsäädännöstä on nyt kokemuksia kahden vuoden ajalta. Samanaikaisesti Euroopan unionin piirissä on mm. tutkittu elokuvien, televisiolähetysten ja videoiden ikärajalukuikäkäytäntöjä, annettu neuvoston päätöslauselma video- ja tietokonepelien ikärajamerkinnöistä sekä annettu suositus alaikäisten ja ihmisarvon suojelusta Internetissä.

Julkista keskustelua on viime aikoina usean tapauksen yhteydessä käyty väkivaltaelokuvien ja -pelien mahdollisesta vaikutuksesta nuorten tekemiin rikoksiin.

On hyvin tärkeää, että näin laajan uudistuksen vaikutuksia seurataan opetusministeriössä tarkkaan ja että samalla katsotaan, mitä uudistuksia muualla Euroopassa lainsäädännön voimaantulon jälkeen on tapahtunut. Tässä tarkoituksessa hallitusneuvos Erkki Norbäck ja ylitarkastaja Kristina Hautala-Kajos opetusministeriöstä sekä johtaja Matti Paloheimo ja ylitarkastaja Maarit Pietinen Valtion elokuvatarkastamosta ovat opetusministeriön toimeksiannosta laatineet arvioinnin uuden lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa. Arvioinnin laatimista varten elokuvatarkastamo on tehnyt elokuva- ja videoalalla toimiville valmistajille, maahantuojille ja levittäjille ns. asiakaskyselyn, jossa kysymykset käsittelivät mm. kuvaohjelmien tarkastamista, ilmoitusvelvollisuutta sekä ikärajoja ja ikärajamerkintöjä. Kysely on elokuvatarkastamon toiminnan aikana ensimmäinen. Lisäksi elokuvatarkastamo on tilannut Tilastokeskukselta Kuluttajabarometri-tutkimuksen yhteydessä vastaavan kyselyn yleisöltä. Kyselyn ja tutkimuksen tuloksia on käytetty hyväksi tämän arvioinnin laatimisessa.

Kyselyn ja tutkimuksen tulokset vahvistavat monin osin ministeriön omaa arviota siitä, että uusi lainsäädäntö on käytännössä toiminut varsin hyvin eikä ole ilmennyt juurikaan tarvetta muuttaa sitä ja että lainsäädännön vaikutukset ovat varsin hyvin vastanneet hallituksen esityksen perusteluissa ennakoituja vaikutuksia. Lainsäädännön uudistuksella ei ole myöskään ollut ennakoimattomia yhteiskunnallisia haittavaikutuksia. Arvioinnista on noussut esille muutama toimenpiteitä edellyttävä yksityiskohta, jota ministeriössä ja elokuvatarkastamossa ryhdytään tarkemmin selvittämään.

Helsingissä 10.4.2003

Kalevi Kivistö
Ylijohtaja

1 Johdanto

1.1 Yleistä

Laajoissa säädöshankkeissa, kuten vuoden 2001 alusta toteutettu kuvaohjelmalainsäädännön uudistus, on tarpeen jälkikäteisellä seurannalla selvittää, ovatko hankkeen arvioidut vaikutukset toteutuneet. Samoin seurannalla voidaan havaita säädösten mahdolliset muutostarpeet. Laajojen uudistusten yhteydessä on tarpeen myös seurata yhteiskunnallisia vaikutuksia yleisemmällä tasolla, jotta voidaan havaita uudistuksesta johtuneet ennakoimattomat sivuja haittavaikutukset. Kuvaohjelman esittäminen ja levittäminen liittyy perustuslaissa turvatun sananvapauden toteuttamiseen. Tämän arvioinnin tarkoituksena on selvittää, miten uusi kuvaohjelmalainsäädäntö on toiminut ja minkälaisia vaikutuksia sillä on ollut sekä, ovatko lainsäädännölle asetetut tavoitteet myös käytännössä toteutuneet. Arvioinnilla saadaan myös tietoa, onko hankkeen valmistelussa käytetty tietopohja ollut riittävä ja oikea. Lisäksi tarkoituksena on lyhyesti käydä läpi, mitä lakien eduskuntakäsittelyn jälkeen alan kehittämiseksi on tehty Euroopan unionissa ja muualla Euroopassa ja mitä vaikutuksia toimilla mahdollisesti on Suomen lainsäädäntöön.

Eduskunnan käsiteltävänä on hallituksen esitys laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 54/2002 vp). Lailla sananvapauden käyttämisestä annettaisiin perustuslain sanavapaussäännöksessä edellytetyjä tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. Tarkoitus on, että säännökset soveltuisivat samansisältöisinä kaikkiin joukkoviestinnän muotoihin viestien tallennus-, julkaisu- ja jakelutekniikasta riippumatta. Laki korvaisi painovapaussäännön ja radiovastuulain. Ehdotettu laki koski osittain myös sähköisen viestintäverkon kautta

yleisön saataville toimitettua tietoa.

Lakimääräinen kuvaohjelmien tarkastaminen ja rekisteröinti tapahtuu nopeasti muuttuvassa ja kehittyvässä mediaympäristössä. Digitalisointi ja verkkoviestinnän kehitys ovat johtaneet eri viestintävälineiden yhdentymiseen. Kuvaohjelmia ja pelejä levitetään yhä enenevässä määrin Internetissä ja myös matkapuhelimien välityksellä, tietokone toimii televisiona ja televisio tietokoneena, ja digitaalisen television toteutuessa kanavien ja tarjonnan määrä lisääntyy todennäköisesti huomattavasti.

Jo nyt suuri osa kuvaohjelmista tulee yleisön katseltavaksi ilman ennakkotarkastusta tai ilmoitusta ja rekisteröintiä. Television elokuvaohjelmisto ei kuulu Valtion elokuvatarkastamon säätelyvastuun piiriin.

1.2 Uusien lakien sisältö ja keskeiset tavoitteet

Sisältö

Vuoden 2001 alusta uudistettiin kokonaisuudessaan kuvaohjelmien tarkastamista koskeva lainsäädäntö. Elokuvien ja muiden kuvaohjelmien tarkastamista koskevat säännökset yhtenäistettiin ja koottiin kuvaohjelmien tarkastamisesta annettuun lakiin (775/2000). Vastaavasti tarkastusviranomaista koskevat säännökset koottiin Valtion elokuvatarkastamosta annettuun lakiin (776/2000). Lait korvasivat elokuvien tarkastamisesta annetun lain (299/1965), video- ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain (697/1987) ja elokuvien tarkastuksen toimittamisesta annetun lain (300/1965). Uudistuksen yhteydessä muutettiin myös rikoslain (39/1889) 17 lukua ja televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain (744/1998) 19 §:ää.

Uusien lakien nojalla annettiin valtioneuvoston asetus kuvaohjelmien tarkastamisesta (822/2000) ja valtioneuvoston asetus Valtion elokuvatarkastamosta (823/2000), jotka tulivat voimaan myös vuoden 2001 alusta ja jotka korvasivat elokuvien tarkastuksen toimittamisesta annetun asetuksen (51/1966) ja video- ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun asetuksen (861/1987). Kuvaohjelmien tarkastamisesta perittävistä maksuista säädetään kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain voimaantu-

lon jälkeen uudistetussa Valtion elokuvatarkastamon ja elokuvaalautakunnan suoritteiden maksullisuudesta annetussa opetusministeriön asetuksessa (979/2001).

Kuvaohjelmien tarkastamista koskeva lainsäädäntö saatettiin vastaamaan 1 päivänä maaliskuuta 2000 voimaan tulleen perustuslain 12 §:n sananvaussäännöksessä asetettuja vaatimuksia. Kuvaohjelmien ennakkotarkastus rajoitettiin lasten suojeluun liittyvien näkökohtien vuoksi koskemaan vain kuvaohjelman julkista esittämistä ja levittämistä alaikäisille. Kuvaohjelman julkinen esittäminen ja levittäminen alaikäisille kiellettiin, jollei sitä ole tarkastettu ennen sen julkista esittämistä ja levittämistä. Esittämistä ja levittämistä ei kuitenkaan koske televisiolähetyksessä esitettäviä kuvaohjelmia, joista säädetään televisio- ja radiotoiminnasta annetussa laissa. Kuvaohjelmien ikärajaluokitus uudistettiin. Valtion elokuvatarkastamo voi hyväksyä kuvaohjelman esitettäväksi ja levitettäväksi 15, 11 ja 7 vuotta täyttäneille tai kaikenikäisille. Elokuvatarkastamo voi kuitenkin antaa luvan esittää tarkastamattomia kuvaohjelmia 18 vuotta nuoremmille kuvaohjelmien esittämistä varten järjestetyssä erityisessä tilaisuudessa. Ennakkotarkastusvelvollisuudesta vapautettiin mm. vuorovaikutteiset kuvaohjelmat, kuten video- ja tietokonepelit, mutta kuvaohjelmassa tai sen yhteydessä tulee olla merkintä, josta ilmenee kuvaohjelman ikärajasuositus.

Säännökset kuvaohjelmien ilmoittamisesta elokuvatarkastamolle uusittiin. Kuvaohjelman valmistajan tai maahantuojan on tehtävä tarkastamattomasta ohjelmasta ilmoitus elokuvatarkastamolle ennen sen julkista esittämistä ja levittämistä. Elokuvatarkastamo säädettiin pitämään sille ilmoitetuista tarkastamattomista ja sen tarkastamista ohjelmista rekisteriä, josta jokaisella on oikeus saada tietoja. Ilmoitusvelvollisuus ei kuitenkaan koske esityksen järjestäjän toiminnan perusteella tarkastuksesta vapautettuja kuvaohjelmia, joita tarkoitetaan lain 4 §:ssä.

Uudessa laissa kuvaohjelman tarkastajilta edellytetään, että osan heistä tulee olla lasten kehitystä koskeviin kysymyksiin ja osan kuvalliseen viestintään perehtyneitä. Lisäksi tarkastajalta vaaditaan Valtion elokuvatarkastamosta annetun valtioneuvos-

ton asetuksen 4 §:n mukaan korkeakoulututkinto.

Rikoslain 17 lukuun lisättiin uusi rangaistus-säännös (18 a §), jossa säädettiin rangaistavaksi kuvaohjelman laiton levittäminen tai esittäminen alaikäiselle. Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n 1 momentin määritelmää lapsille haitallisista ohjelmista muutettiin yhdenmukaiseksi kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain 7 §:n kanssa.

Tavoitteet

Lainsäädännön uudistuksen tavoitteena oli saattaa elokuvien ja muiden kuvaohjelmien ennakkotarkastusjärjestelmä perustuslain 12 §:n 1 momentin sananvapaussäännösten mukaiseksi. Säännös sallii vain lasten suojelemiseksi välttämättömät rajoitukset, joista tulee säätää lailla. Tarkoituksena oli siten luopua aikuisille esitettävien ja levitettävien kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta ja samalla yhdenmukaistaa kuvaohjelmien esittämistä ja levittämistä koskevat rajoitukset ja ulottaa ne koskemaan vain lasten suojelemiseksi välttämättömiin perusteisiin. Lasten kehitykselle haitalliseksi ohjelmaksi katsottiin kuvaohjelma, joka väkivaltaisuutensa tai seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai kauhua herättämällä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla on omiaan vaikuttamaan haitallisesti lasten kehitykseen. Tavoitteena oli, että kieltoperusteet täyttävät perustuslain vaatimukset tarkkarajaisuudesta ja täsmällisyydestä.

Televisiossa lähetettävän kuvaohjelman saa esittää sitä ennakoita tarkastamatta. Asiasta säädetään televisio- ja radiotoiminnasta annetussa laissa.

Uudistuksen tarkoituksena oli selkeyttää ja keventää kuvaohjelmien tarkastamista ja ikärajalukuittelua koskevaa lainsäädäntöä. Yhtenäiset säännökset ulotettiin koskemaan sekä kuvaohjelman julkista esittämistä että sen yleisölle levittämisen eri muotoja. Tämän mukaisesti uudistuksen tarkoituksena oli vähentää ikärajalukuokkia. Ikärajalukuokitus, joka merkittäisiin kuvaohjelmaan tai sen yhteyteen, auttaisi lasten huollosta vastaavia arvioimaan kuvaohjelmien soveltuvuutta eri ikäisille lapsille. Tarkoituksena oli myös vapauttaa vuorovaikutteiset kuvaohjelmat ennakkotarkastuksesta, mutta levittäjän tulee merkitä niihin ikärajasuositus. Lisäksi tarkoituksena

oli vapauttaa lähinnä esityksen järjestäjän toiminnan perusteella lain 4 §:ssä säädetyin perustein tietyt kuvaohjelmat esittämisen- ja levittämisenrajoituksista.

Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena oli tehostaa viranomaisten mahdollisuuksia valvoa kuvaohjelmien esittämistä ja levittämistä maassa. Ilmoitusmenetelyllä tarkastusviranomaisen voi valvoa mm. tarkastuksesta vapautettujen ohjelmien, vuorovaikutteisten ohjelmien ja tarkastamattomien täysi-ikäisille tarkoitettujen ohjelmien levitystä.

1.3 Eduskunnan lausuma

Hyväksyessään kesäkuussa 2000 hallituksen esitykseen laiksi kuvaohjelmien tarkastamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 2/2000 vp) sisältyneet lait eduskunta edellytti, että Suomi kiirehtii EU-tason toimenpiteitä, joilla voitaisiin ehkäistä lapsille haitallisen aineiston leviäminen eri kanavien, myös Internetin välityksellä.

Sivistysvaliokunta totesi mietinnössään (SiVM 5/2000 vp), että valiokunta pitää myönteisenä, että EU:n piirissä on vireillä toimenpiteitä, joilla voitaisiin ehkäistä haitallisen aineiston leviäminen eri kanavien, myös Internetin välityksellä. Valiokunnan mukaan tämä edellyttää säännösten ohella tietoturvallisuuden kehittämistä. Valiokunta piti tällaisia toimenpiteitä välttämättöminä ja katsoi, että Suomen tulee kiirehtiä EU:n valmistelutyötä.

1.4 Arvioinnin toteuttaminen

Arviointi toteutettiin toisaalta kuvaohjelmien maahantuojuille, valmistajille ja levittäjille (liikeala) ja yleisölle osoitettujen kyselyjen tulosten perusteella sekä toisaalta opetusministeriön ja elokuvatarkastamon omana arviointina. Elokuvatarkastamo lähetti keväällä 2002 kyselyn lain toimivuudesta elokuva-toimistoille, elokuvateattereille, videolevittäjille sekä vuorovaikutteisten kuvaohjelmien maahantuojuille. Syyskuussa 2002 Tilastokeskus teki kuluttajille suunnatun Kuluttajabarometri-tutkimuksensa yhteydessä vastaavan kyselyn yleisölle. Yhteenvedot molemmista kyselyistä ovat tämän arvioinnin liitteenä. Molempien kyselyjen tuloksia on käytetty arvioinnin perusteina sen eri osissa.

2 Arvio kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain vaikutuksista ja laille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta

2.1 Lain rakenne

Kaikkien kuvaohjelmamuotojen tarkastamista ja ikärajaluokittelua koskevat säännökset koottiin yhteen lakiin, kun aikaisemmin säännöksiä oli hajallaan kolmessa eri laissa. Samalla eräät aikaisemmin asetuksella annetut säännökset siirrettiin tarpeellisilta osiltaan lain tasolle.

Tarkastusviranomaista koskevat säännökset koottiin omaan lakiinsa ja vankeusuhan sisältävät rangaistussäännökset kuvaohjelman laittomasta esittämisestä ja levittämisestä alaikäisille keskitettiin rikoslakiin. Kuvaohjelman tarkastamisesta annettuun lakiin jätettiin vain tarkastuksen laiminlyöntiä koskeva rangaistussäännös, jossa on uhkana sakko. Kuvaohjelmien ennakkotarkastusta koskevat säännökset yhtenäistettiin ja rajoitettiin koskemaan vain alaikäisiä.

Lain 1 luvussa säädetään soveltamisalasta ja määrittämisestä. Laissa säädetään kuvaohjelmien tarkastamisesta sekä erityisesti niiden esittämistä ja levittämistä koskevista lasten suojelemiseksi välttämättömistä rajoituksista. Lain 2 §:ssä on määritelty, mitä kuvaohjelmalla, vuorovaikutteisella kuvaohjelmalla, tilausohjelmopalvelulla ja levittämällä tarkoitetaan. Kuvaohjelmalla laissa tarkoitetaan elokuvaa tai muuta liikkuvina kuvina katseltavaksi tarkoitettua tallennetta, kuten filmiä, videokassetia, tietokonele-

vykettä tai kuvalevyä.

Lain 2 luvussa säädetään kuvaohjelman tarkastamisesta ja luokittelusta. Kuvaohjelmaa ei saa julkisesti esittää eikä levittää 18 vuotta nuoremmalle ennen kuin se on hyväksytty esitettäväksi ja levitettäväksi. Tarkastuksesta on vapautettu vuorovaikutteiset kuvaohjelmat ja 4 §:ssä mainitut esityksen järjestäjän toiminnan perusteella määritellyt kuvaohjelmat sekä 5 §:ssä mainitut tietyissä laitoksissa tai kokouksissa esitettävät kuvaohjelmat. Valtion elokuvatarkastamo voi antaa luvan esittää 18 vuotta nuoremmille kuvaohjelmia niitä ennakolta tarkastamatta kuvaohjelman esittämistä varten järjestetyssä erityisessä tilaisuudessa. Lasten kehitykselle haitallisena pidetään kuvaohjelmaa, joka väkivaltaisuutensa tai seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai kauhua herättämällä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla on omiaan vaikuttamaan haitallisesti lasten kehitykseen. Jos kuvaohjelmaa ei arvioida lasten kehitykselle haitalliseksi, se voidaan hyväksyä kaikenikäisille. Muutoin sen esittämiselle ja levittämislle on asetettava 7, 11, tai 15 vuoden ikäraja. Kuvaohjelman hyväksymistä esitettäväksi ja levitettäväksi haetaan kirjallisella hakemuksella, jossa on oltava lain 9 §:n 2 momentissa edellytetyt tiedot.

Lain 3 luvussa säädetään kuvaohjelmia koskevis-

ta ilmoituksista ja merkinnöistä. Tarkastamattomasta kuvaohjelmasta, josta ei ole tehty tarkastushakemusta, on tehtävä ilmoitus tarkastusviranomaiselle. Esitettävään ja levitettävään kuvaohjelmaan tai sen yhteyteen on tehtävä merkintä, josta ilmenevät lain 12 §:ssä edellytetyt tiedot.

Lain 4 luvussa säädetään tarkastusviranomaisesta ja sen tehtävistä. Hakemuksen saatuaan tarkastusviranomaisen määrää yhden tai useamman tarkastajan suorittamaan kuvaohjelman tarkastuksen. Tarkastajista osan tulee olla lasten kehitystä koskeviin kysymyksiin ja osan kuvalliseen viestintään perehtyneitä. Tarkastusviranomaisen pitää rekisteriä sille ilmoitetuista ja sen tarkastamista kuvaohjelmista. Rekisteriin merkitään lain 15 §:n 2 momentissa mainitut tiedot. Tarkastusviranomaisen julkaisee määräjain luettelon tarkastetuista kuvaohjelmista. Tarkastusviranomaisen tulee antaa mm. poliisiviranomaisille lausuntoja kuvaohjelmista.

Lain 5 luvussa säädetään muutoksenhausta. Muutosta kuvaohjelman tarkastamista koskevaan päätökseen haetaan valittamalla valtion elokuvalautakunnalta ja tämän päätöksestä korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Päätöksistä perittävistä maksuista haetaan muutosta kuitenkin valtion maksuperustelain mukaisesti. Lain 19 §:ssä säädetään elokuvlautakunnan asettamisesta, kokoonpanosta ja jäsenille asetetuista vaatimuksista, jäsenten esteellisyydestä ja päätösvaltaisuudesta.

Lain 6 luvussa säädetään kuvaohjelman tarkastuksesta perittävistä maksuista, kuvaohjelman tallenteen julkisuudesta, rangaistusuhasta kuvaohjelmien tarkastamisesta annettujen säännösten rikkomisesta ja siitä, mistä asioista asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä, ja 7 luvussa lain voimaantulosta ja siirtymäsäännöksestä.

Laki on rakenteensa vuoksi helppo hallita, kun maahantuojan ja kuluttajan tarvitsemat säännökset löytyvät yhdestä laista aikaisemman kolmen lain sijasta. Säännösten löytymistä helpottaa myös pykälien otsikointi ja niiden ryhmittely lukuihin sekä viittaussäännökset televisio- ja radiotoiminnasta annettuun lakiin ja rikoslakiin.

Arvio

Lain rakenne on osoittautunut hyväksi eikä tältä osin ole ilmennyt mitään ongelmia tai muutos-

tarpeita, joten laille asetetut tavoitteet ovat tältä osin toteutuneet.

2.2 Kuvaohjelmien tarkastaminen

Lainsäädännön uudistuksen ensisijaisena tavoitteena oli saattaa elokuvien ja muiden kuvaohjelmien ennakkotarkastusjärjestelmä sopusointuun perustuslain 12 §:n sananvapaussäännöksen kanssa. Käytännössä tämä merkitsi, että täysi-ikäisille esitettäväksi ja levitettäväksi tarkoitettujen kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta luovuttiin. Ennakkotarkastusjärjestelmä tuli koskemaan vain alaikäisille tarkoitettuja kuvaohjelmia. Uusi laki kuvaohjelmien tarkastamisesta on näin luonteeltaan lastensuojelulaki. Tätä korostaa mm. se, että tarkastajien kelpoisuusvaatimuksia muutettiin niin, että osan tarkastajista tulee olla perehtynyt lasten kehitystä koskeviin kysymyksiin ja osan kuvalliseen viestintään.

Uudistusta edeltäneessä julkisessa keskustelussa enteiltiin, että uudistus johtaisi tarkastusten merkittävään vähenemiseen. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Päinvastoin vuoden 2001 aikana tarkastukseen tuotujen kuvaohjelmien määrä nousi selvästi. Vuonna 2000 pitkiä kuvaohjelmia oli tarkastettavina 534, kun niitä vuonna 2001 oli 576. Vuonna 2002 tarkastettiin 749 pitkää kuvaohjelmaa.

Elokuvatarkastamon elokuva- ja videoalalle keväällä 2002 tekemässä kyselyssä 85 prosenttia vastaajista piti uuden lain mukaista ennakkotarkastusta tarpeellisena. Tilastokeskuksen syyskuussa 2002 toteuttamassa yleisökyselyssä puolestaan 69 prosenttia vastaajista piti hyvänä uuden lain mukaista ennakkotarkastusjärjestelmää, jossa tarkastus tehdään vain alle 18-vuotiaille tarkoitetuille kuvaohjelmille. Molemmissa kyselyissä selvä enemmistö katsoi, että laissa säädetty kuvaohjelmien ennakkotarkastusjärjestelmä on turvannut lastensuojelun toteutumisen kuvaohjelmaympäristössä.

Käytännössä näkyvin ja myös julkisuutta saanein muutos oli aikaisemman video- ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain ns. K 18-säännöksen kumoaminen. Säännöksen mukaan kuvaohjelmaa, jolle elokuvien tarkastamisesta annetun lain mukaan oli asetettu ikäraja K 18, ei saanut lainkaan

levittää videona. Tämä oli merkinnyt mm. kovan pornografian täyskieltoa. Lainmuutos mahdollisti nyt tämän aineiston samoin kuin väkivaltaisten fiktiivisten kuvaohjelmien laillisen levityksen aikuisille.

Kaikista kuvaohjelmalajeista pornografisten kuvaohjelmien levitys on ylivoimaisesti suurinta sekä maailmanlaajuisesti että Suomessa. Aikaisemmin tämän lähes kokonaan laittomasti tapahtuneen levityksen valvonta oli ollut mahdollista vain silloin, kun poliisi oli takavarikoinut tällaisen aineiston, minkä jälkeen elokuvatarkastamo oli tutkintakatsellut sen. Uuteen lakiin sisältyvä ilmoitusvelvollisuus on nyt mahdollistanut pornografisten kuvaohjelmien ennaltaehkäisevän kontrollin. Jos elokuvatarkastamo epäilee ilmoitetun kuvaohjelman olevan rikoslain 17 luvun 18 §:n vastainen, elokuvatarkastamo voi lain mukaan pyytää nähtäväkseen kopion ohjelmasta ja tarvittaessa ilmoittaa asiasta poliisille. Kovaa pornografiaa sisältäviä kuvaohjelmia ei uuden lain tultua voimaan ole harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta tuotu tarkastettaviksi, vaan ne on vain ilmoitettu elokuvatarkastamolle, jolloin ne ovat tarkoitettut ainoastaan aikuisille.

Aikaisemman video- ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain kokonaan kieltämiä väkivalta- ja kauhuelokuvia ilmoitettiin tarkastamolle vuoden 2001 aikana n. 120 suoraan K 18-kategoriaan. Vain harvoja tuotiin tarkastukseen tavoitteena alemman ikärajan saaminen.

Vertailutietona voidaan mainita, että valtakunnallisilla televisiokanavilla, joita koskee televisio- ja radiotoiminnasta annettu laki, esitettiin vuonna 2001 kaikkiaan 1186 elokuvaa, joista K-luokiteltuja oli 169. Vuonna 2002 puolestaan esitettiin 1065 elokuvaa, joista K-luokiteltuja oli 194. Keskimäärin K-luokiteltuja oli noin 15 prosenttia television elokuvaohjelmistosta. Kun vuosina 1999-2001 julkiseen esitykseen tarkoitetuista elokuvista luokiteltiin K 18-kategoriaan keskimäärin 10 elokuvaa vuodessa, oli sekä tarkastettujen että tarkastamattomien K 18-tason elokuvien määrä valtakunnallisilla tv-kanavilla samaan aikaan noin kolminkertainen. Kaapeli- ja satelliittikanavilla esitettiin lisäksi tuhansittain elokuvia, joita läheskään kaikkia ei ollut Suomessa ennakkotarkastettu tai rekisteröity. Kuvaohjelmien

ennakkotarkastukseen perustuva sääntely koskee Suomessa näin ollen vain vähemmistöä kaikista esitettävistä ohjelmista.

Arvio

Uuden lain mukainen tarkastusmenettely on pääosin osoittautunut toimivaksi. Tarkastukseen tuotujen kuvaohjelmien määrä ei ole laskenut vaan nousut. Muiden kuin pornografisten suoraan K 18-kategoriaan ilmoitettujen kuvaohjelmien määrä on jäänyt verraten pieneksi.

2.3 Ikärajaluokitus

Uuden lain tavoitteena oli selkeyttää ja yksinkertaistaa aikaisempaa tarpeettoman moniportaista ja kahdessa laissa myös perusteiltaan erilaista ikärajaluokitusta. Uusi luokitus ulotettiin koskemaan sekä perinteisiä kuvaohjelmia, kuten elokuvia ja videoita, että vuorovaikutteisia kuvaohjelmia, kuten video- ja tietokonepelejä. Pelien osalta luokitus on K 18-ikärajaa lukuun ottamatta suositusluonteinen. Tavoitteena oli myös saattaa luokitus paremmin vastamaan lasten ja nuorten eri kehitysvaiheita. Uudistuksella pyrittiin niin ikään yhdenmukaistamaan Suomessa ja muissa Pohjoismaissa käytössä olevat luokitukset.

Uudistuksessa koko ikäraja-asteikkoa alennettiin vuodella ylittä ikärajaa (K 18) lukuun ottamatta. Lisäksi lakiin otettiin automaattinen joustosäännös (8 § 3 mom.), jonka mukaan kuvaohjelman, jolle on määrätty ikäraja, saa esittää enintään kaksi vuotta sille hyväksytyä ikärajaa nuoremmallekin silloin, kun hän on 18 vuotta täyttäen seurassa. Muutoksella pyrittiin lisäämään lasten vanhempien tai huoltajien määräysvaltaa. Aikaisemmassa laissa jousto saattoi olla korkeintaan kolme vuotta, mutta elokuvatarkastamon oli siitä kunkin kuvaohjelman kohdalla erikseen päätettävä.

Ikärajojoudesta on kansainvälisesti useita eri muunnelmia. Ruotsissa on päädytty järjestelmään, jossa alle 7-vuotias lapsi pääsee täysi-ikäisen seurassa alle 7-vuotiailta kiellettyyn elokuvaesitykseen ja 7 vuotta täyttänyt lapsi alle 11-vuotiailta kiellettyyn esitykseen. Jousto on siis K 7-ikärajan kohdalla ra-

joittamaton ja K 11-ikärajan kohdalla 4 vuotta. Koska Ruotsissa K 15 on korkein ikäraja, ei sen yhteydessä sovelleta joustosäännöstä. Sama koskee Suomen K 18-ikärajaa.

Uudesta laista tähän asti saadut kokemukset osoittavat, että sekä elokuvan valmistajien, maahantuojien ja levittäjien että elokuvayleisön piirissä Suomen joustosäännöstä pidetään hyvänä. Elokuvalalle osoitetussa kyselyssä 90 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kahden vuoden joustosääntö on hyvä tai melko hyvä. Elokuvateattereiden mielestä kuluttajat myös tuntevat joustomahdollisuuden melko hyvin. Vastaavasti yleisöstä 54 prosenttia katsoi, että uusi joustosäännös on hyvä. Elokuvatoimistot ovat kuitenkin käydyissä neuvotteluissa pitäneet joustosäännöksen laajentamista tärkeänä erityisesti siksi, että ikärajaluoitus uudessa laissa muuttui aikaisempaa harvaportaisemmaksi, jolloin "väli-ikärajoja" on vaikeampi ottaa huomioon. Myös elokuvatarkastamon saama yleisöpalaute viittaa samaan suuntaan.

Ikäraja-asteikon alentamisen voidaan yleisesti katsoa laajentaneen lasten ja nuorten mahdollisuuksia nähdä kuvaohjelmia, joille on asetettu ikäraajat. Luokituksessa sovelletuista kriteereistä eli lain kieltoerusteiden tulkinnasta on kuitenkin jatkuvasti käyty kuvaohjelmien valmistajien ja maahantuojien ja myös yleisön kanssa keskustelua. Vuoden 2001 syyskuussa elokuvatarkastamo julkisti selvityksen "Valtion elokuvatarkastamon ikärajaluoituksen perusteet", jossa pyrittiin esittämään sekä yleiset että verraten yksityiskohtaiset ikärajakriteerit, joita tarkastamo työssään sovelsi. Selvityksessä todettiin, että kriteerit tarkistetaan ja uudistetaan määräjain.

Ikärajaluoituksessa tapahtunutta muutosta on yleisesti pidetty hyvänä, eikä se ole aiheuttanut sannottavia ongelmia. Luokitukseen liittyvän joustosäännöksen laajentamista kahdesta kolmeen vuoteen on kuitenkin sekä elokuvan liikealan että tarkastamon piirissä pidetty tarpeellisena. Vielä laajempaa kannatusta elokuva-alalla on ollut K 13-ikärajan lisäämisellä luokitukseen.

Erityisongelma: raaka väkivaltakuvaus

Ikärajaluoitukseen liittyvä erityisongelma on raa'an väkivallan määritelmä kuvaohjelmissa. Ongelma ei

tosin varsinaisesti kuulu ikärajaluoituksen, vaan rikoslain tulkinnan piiriin. Kansanedustaja Päivi Räsänen kysyi kirjallisessa kysymyksessään KK 591/2002 vp hallitukselta, "mikä on hallituksen näkemys rikoslaissa kielletyn raa'an väkivaltakuvaus määritelmästä, vastaako se hallituksen mielestä eduskunnan näkemystä lakia säädettäessä ja mitä hallitus aikoo tehdä raa'an väkivaltaviihteen levittämisen ehkäisemiseksi". Kysymyksessään edustaja Räsänen viittasi elokuvatarkastamon Internet-sivullaan julkaisemiin luokitteluperusteisiin, joiden mukaan rikoslain tarkoittamaa väkivaltakuvausta ovat "eläinräakkäys sekä kaikki autenttisen, aidon väkivallan käyttö viihteenä". Vastauksessaan eduskunnan puhemiehelle 13.6.2002 kulttuuriministeri Kaarina Dromberg totesi, että rikoslain ko. pykälän perusteluista käy ilmi, että siinä tarkoitelta raa'alta väkivallalta ei nimenomaisesti edellytetä sen olevan aitoa, vaan fiktiivinenkin väkivaltakuvaus saattaa tulla kysymykseen. Keskeistä raakuuden arvioinnissa on sen kokonaisarviointi.

Raa'an väkivaltakuvaus levittämistä koskevan valvonnan kannalta määritelmä on olennainen. Periaatteessa onkin syytä ottaa huomioon myös mahdollisuus, että oikeuskäsittelyssä raa'aksi väkivaltakuvaukseksi arvioidaan fiktiivinen kuvaohjelma tai sen osa, joka visuaalisin keinoin on saatu näyttämään aidolta. Näin voi tapahtua sellaisten fiktiivisten kuvaohjelmien osalta, joita ei ole tuotu tarkastukseen, vaan ilmoitettu suoraan K 18-kategoriaan. Tällaisia muita kuin pornografisia kuvaohjelmia, joiden voi arvioida sisältävän K 18-tason fiktiivistä väkivaltaa, oli vuonna 2001 siis noin 120.

Kyseessä olevan rikoslain 17 luvun 17 §:n 2 momentin mukaisesti "sitä, mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos väkivallan esittämistä on elokuvan tai tallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen taikka ilmeisen taiteellisen arvon vuoksi pidettävä perusteltuna. Jos elokuvan tai tallenteen sisältämä esitys on tarkastettu ja hyväksytty esitettäväksi tai levitettäväksi kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain mukaisesti, ei 1 momentin säännöksiä myöskään sovelleta."

Mainitun 2 momentin vaikutus on kuitenkin vähäinen, koska esimerkiksi vuonna 2001 tarkastettuja K 18-kategorian kuvaohjelmia oli vain 5,9 prosent-

tia (8 kpl 35 mm, 23 kpl video). Kuvaohjelman mahdollinen tiedonvälitystä palveleva luonne tai taiteellinen arvo jää nykyisin useimmissa tapauksissa rikollista väkivaltakuvausta epäiltäessä jälkikäteksi tuomioistuimen arvioitavaksi. Mainitun rikoslain säännöksen perustelujen lähtökohtahan oli, että silloisiin tarkastuslakeihin nojautuen kaikki julki- seen esitykseen tai levitykseen tarkoitetut kuvaohjel- mat tulivat säännönmukaisesti ennakolta tarkastet- taviksi.

Arvio

Uuteen ikärajaluokitukseen ja siihen sisältyvään ikäjouktoon on kyselyjen mukaan oltu verraten tyy- tyväisiä. Ilmeinen ongelma on kuitenkin, että ikä- jousto ei kata kokonaan ikärajojen välejä, jolloin muodostuu väliinputajakategorioita (K 8, K 12). Olisikin harkittava ensisijaisesti ikäjouaston laajenta- mista kolmeen vuoteen tai toissijaisesti K 13-ikära- jan lisäämistä luokitukseen. Jälkimmäistä vaihtoehtoa on pidettävä ongelmallisempänä, koska se muuttaisi pohjoismaista käytäntöä noudattavaa ko- konaisluokitusta.

2.4 Vuorovaikutteiset kuvaohjelmat

Vuorovaikutteiset kuvaohjelmat, kuten tietokone- ja videopelit, oli video- ja muiden kuvaohjelmien tar- kastamisesta annetussa laissa vapautettu sekä ennak- kotarkastuksesta että ilmoittamisvelvollisuudesta. Tarkastusviranomaisen ei voinut millään tavalla vai- kuttaa Suomessa esitettäviin ja levitettäviin vuoro- vaikutteisiin kuvaohjelmiin.

Hallituksen esityksessä laiksi kuvaohjelmien tar- kastamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi eh- dotettiin, että vuorovaikutteisia kuvaohjelmia voitai- siin edelleen esittää ja levittää alle 18-vuotiaille il- man pakollista ennakotarkastusta, mutta että ne otettaisiin ilmoitusvelvollisuuden piiriin. Esityksen mukaan elokuvatarkastamolle jäisi mahdollisuus määrätä tarkastettavaksi tietokone- tai videopeli, jonka se ilmoituksen perusteella epäilisi sisältävän lapsen kehitykselle haitallista aineistoa.

Eduskuntakäsittelyssä lakiin kuvaohjelmien tar- kastamisesta lisättiin säännös (12 § 1 mom 5 koh- ta), että tarkastamattomiin vuorovaikutteisiin kuva- ohjelmiin on merkittävä muiden kuvaohjelmien mukainen ikärajasuus.

Suomessa video- ja tietokonepelien maahantuojat ja levittäjät ovat suhtautuneet pelien ilmoitus- ja ikärajamerkintävelvollisuuteen pääosin myönteisesti, mutta elokuvatarkastamon asiakaskyselyyn vastan- neista pelilevittäjistä suurin osa toivoi kuitenkin yleiseurooppalaisen merkinnän käyttöönottoa, kos- ka kansallinen merkintä lisää tallenteina levitettävi- en pelien kustannuksia. Pelipakkauksissa esiintyvät monet ikärajamerkinnät ovat myös omiaan häm- mentämään kuluttajia, sillä Suomen lainsäädännön vaatimukset eivät asiakaskyselyyn vastanneiden peli- levittäjien käsityksen mukaan ole kovin hyvin kulut- tajien tiedossa.

Tilastokeskuksen syyskuussa 2002 tekemän haas- tattelukyselyn mukaan 87 prosenttia 15-75 -vuoti- aista suomalaisista pitää suositusikärajojen antamis- ta peleille tarpeellisena. Sen sijaan pelilevittäjistä vain 55 prosenttia piti ikärajasuosituksia tarpeellisi- na tai melko tarpeellisina.

Vuonna 2001 Suomessa rekisteröitiin 997 vuoro- vaikutteista kuvaohjelmaa, joista 154 oli aikakaus- lehtien mukana levitettyjä pelidemokoosteita. Pelit jakautuivat eri suositusikäkategorioihin seuraavasti: kaikenikäisille sallittuja pelejä oli 513, suositusikä- rajan 7 sai 27 peliä, suositusikärajan 11 sai 196 pe- liä ja suositusikärajan 15 sai 252 peliä. Alle 18- vuotiailta kiellettyjä pelejä oli 9.

Vuonna 2002 ilmoitettiin ja rekisteröitiin 1 000 vuorovaikutteista peliä, joista 103 oli aikakausleh- tien mukana levitettyjä pelidemokoosteita. Pelit ja- kautuivat eri suositusikäkategorioihin seuraavasti: kaikenikäisille sallittuja pelejä oli 508, suositusikä- rajan 7 sai 30 peliä, suositusikärajan 11 sai 228 pe- liä ja suositusikärajan 15 sai 205 peliä. Alle 18- vuotiailta kiellettyjä pelejä oli 29. Näistä puolet oli lehtien mukana jaettuja koosteita. Uusi trendi on pelien jakaminen erilaisten lapsille suunnattujen tuotteiden kylkiäisinä, esimerkiksi muropaketeissa (5 kpl).

Taulukko 1. Vuosina 2001-2002 Valtion elokuvatarkastamolle ilmoitetut vuorovaikutteiset kuvaohjelmat (tietokone- ja videopelit) ikärajaryhmittäin.

Ikäraja	2001	2002
	%	%
Sallittu kaikenikäisille	51,5	50,8
Suositusikä 7	2,7	3,0
Suositusikä 11	19,7	22,8
Suositusikä 15	25,3	20,5
Kielletty alle 18-vuotiailta	0,9	2,9
Yhteensä	100,0	100,0

Pelejä ei juuri kuluneena kahtena vuonna ole tarkastettu. Vuonna 2001 tarkastettiin vain kaksi peliä, molemmat levittäjän toivomuksesta. Vuonna 2002 ei elokuvatarkastamo tarkastanut yhtään peliä. Pelien tarkastukseen ei ole ollut aihetta, koska raaimmat pelit on ilmoitettu suoraan K 18-kategoriaan. Yhteistyö ikärajojen asettamisessa levittäjien kanssa on sujunut hyvin. Elokuvatarkastamo on käyttänyt apunaan myös peliasiantuntijoita arvioidessaan peleille sopivia ikärajoja.

Vuorovaikutteisista kuvaohjelmista suurin osa leviää kotikäyttöön. Videopelejä kuitenkin pelataan myös julkisissa tiloissa, pelihalleissa ja esim. kaupakeskuksissa, jolloin pelaajan lisäksi pelin kulkua voi seurata kuka tahansa. Tällaisissa tiloissa on alle 18-vuotiailta kiellettyjen pelien esittäminen/pelaaminen kielletty. Pelihalleissa tulee myös olla tiedot kaikkien pelattavissa olevien pelien suositusikärajoista.

Joitakin ongelmia pelien rekisteröinnissä on aiheuttanut pelien rinnakkaistuonti/harmaatuonti EU:n ulkopuolelta. Joskus rinnakkaistuota on rekisteröinyt pelin ensimmäisenä, eikä rekisteröity ikäraja aina ole miellyttänyt myöhemmin rekisteröintiä yrittänyttä pelin virallista maahantuojaa.

Hallituksen esityksen perusteluissa todettu vuorovaikutteisen kuvaohjelman määrittely on aiheuttanut myös tulkintaongelmia. Perusteluissa vuorovaikutteiset kuvaohjelmat määriteltiin tyypillisesti tietokone- ja videopeleiksi, mutta vuorovaikutteisena kuvaohjelmiana pidettiin myös tietokonelevykeelle

tallennettua muuta teosta, joka sisältää teksti- ja ääniviestien lisäksi liikkuvina kuvina katseltaviksi tarkoitettuja ohjelmia. Tämä laaja tulkinta antaisi mahdollisuuden vaatia ilmoittamista esim. CD-ROM -tietosankirjoista. Elokuvatarkastamo on tarkoituksenmukaisuussyistä päätenyt tulkintaan, että ilmoitusvelvollisuus koskee vain vuorovaikutteisia viihde- ja ajanvietepelejä, ei hyötyohjelmia, sillä käytännössä vain pelit sisältävät lapsille haitallista aineistoa.

Suomen uusi kuvaohjelmalainsäädäntö, jonka seurauksena kansallinen ikärajamerkintä tuli pakolliseksi Suomessa levitettävillä peleillä, on aiheuttanut Euroopassa ja erityisesti Pohjoismaissa närkästystä. Koska pelipakkaukset valmistetaan useita valtioita käsittävillä markkina-alueilla eikä muissa Pohjoismaissa ole omaa tietokonepelejä koskevaa lainsäädäntöä, Suomen merkintä on näkynyt myös Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa levitetyissä peleissä. Suomen lainsäädännön takia käynnistyi Euroopassa pelien ikärajaluokitus- ja merkintäharmonisointihanke, jota selostetaan tarkemmin 6. jaksossa.

Vuorovaikutteisten kuvaohjelmien kansallista sääntelyä vaikeuttaa se, että yhä suurempi osuus peleistä leviää Internetin välityksellä, joko postimyynnin tapaan tai "imuroimalla" peli suoraan tietoverkosta omalle tietokoneelle tai pelaamalla peliä verkkoympäristössä, on-line. Nykyisen kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain nojalla ei voida säännellä "imurointia" eikä verkkopelaamista lainkaan, kuten ei myöskään postimyyntiä, kun se tapahtuu Suomen rajojen ulkopuolelta. Tulevaisuudessa pelit tulevat enenevässä määrin siirtymään uusien jakelukanavien esim. matkapuhelimien kautta kuluttajille levitettäväksi. Tietoverkossa tapahtuvan pelien levittämisen sääntelyyn tarvitaan kansainvälistä yhteistyötä ja kansainvälisiä sopimuksia.

Arvio

Pelien levittämisen muuttuessa yhä kansainvälisemmäksi ja sen siirtyessä verkkoympäristöön, on tärkeää olla mukana kansainvälisessä yhteistyössä, jolla lasten suojeleminen toteutuu paremmin kuin kansallisilla toimilla.

2.5 Ilmoitusvelvollisuus

Kuvaohjelman maahantuojalla tai valmistajalla on ensisijainen velvollisuus tehdä tarkastamattomista tallenteistaan ilmoitus tarkastusviranomaiselle ja merkitä niihin lain edellyttämät tiedot ennen niiden esittämistä tai levittämistä yleisölle. Viime kädessä vastuu siitä, että Suomessa levitetään asianmukaisesti ilmoitettuja ja merkittyjä tallenteita, on kuitenkin sillä, joka luovuttaa tuotteen kuluttajalle eli vähittäiskauppiaille. Tämä on aiheuttanut joitakin ongelmia, koska vähittäiskauppiat eivät ole osanneet vaatia tukkukauppiailta tuotteita, joissa merkinnät ovat.

Ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluu kolmenlaisia kuvaohjelmia: täysi-ikäisille tarkoitettuja kuvaohjelmat, sisältönsä ja käyttötarkoituksensa perusteella tarkastuksesta vapautettuja kuvaohjelmat sekä edellisessä luvussa käsitellyt vuorovaikutteiset kuvaohjelmat.

Uusi laki sisältää vanhan lain tapaan sisältönsä ja käyttötarkoituksensa perusteella ennakkotarkastuksesta vapautettuja kuvaohjelmatyyppejä, joita saa esittää ja levittää alle 18-vuotiaille ilman ennakkotarkastusta. Tällaisia ovat ohjelmat, 1) jotka on valmistettu yksinomaan koulutusta tai muuta sivistyksellistä tarkoitusta, tieteellistä tutkimusta tai harrastustoimintaa varten, 2) jotka on valmistettu yksinomaan markkinointia varten, lukuun ottamatta kuvaohjelman markkinointia alle 18-vuotiaille, 3) jotka sisältävät yksinomaan tai pääasiallisesti musiikkiesityksiä taikka toisinnoksia kulttuuri-, urheilutai liikuntatapahtumista tai hartaustilaisuuksista taikka muista vastaavista tilaisuuksista ja tapahtumista, 4) jotka sisältävät yksinomaan ajankohtaista uutisaineistoa, 5) jotka sisältävät kaikenikäisille lapsille sopivia animaatio-, leikki-, askartelu- tai muita vastaavia esityksiä tai 6) joissa käsitellään matkailua, ympäristöä tai niihin verrattavia aiheita.

Elokuvatarkastamolla on velvollisuus pyytää tarkastukseen sellainen sisältönsä tai käyttötarkoituksensa perusteella tarkastuksesta vapautettu ohjelma, jonka se ilmoituksen perusteella epäilee sisältävän lapsille haitallista aineistoa. Tällaisia kuvaohjelmia on pyydetty tarkastukseen erittäin harvoin. Suurin

osa näistä kuvaohjelmista ei sisällä lapsille haitallista aineistoa, minkä vuoksi on perusteltua, että laisana nämä kuvaohjelmatyypit on vapautettu ennakkotarkastusvelvollisuudesta.

Vuonna 2001 sisältönsä ja käyttötarkoituksensa perusteella vapautetuista kuvaohjelmista noin kolmannes oli musiikkiohjelmia, ja neljännes opetusohjelmia. Vuonna 2002 musiikkiohjelmien osuus nousi yli 65 prosenttiin.

Ilmoitusvelvollisuus koskee myös aikuisille esitettäväksi tai levitettäväksi tarkoitettuja kuvaohjelmia, joista suurin osa on pornografisia kuvaohjelmia. Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on tehostaa esittämisen ja levittämisen jälkikäteistä valvontaa, sillä ilmoitusvelvollisuus rajoittaa käytännössä myös sisällöltään rikoslain 17 luvun vastaisten ohjelmien esittämistä ja levittämistä, koska tarkastusviranomainen voi ilmoitettujen tietojen perusteella puuttua tällaisten ohjelmien jakeluun.

Valtavan pornografisten kuvaohjelmien ilmoitusruuhkan takia vuonna 2001 ei tarkastusviranomaisen kyennyt aikuisille levitettävien kuvaohjelmien sisällön tarkistuksiin. Vuonna 2002 elokuvatarkastamo pyysi katsottavakseen 188 (1,2 % ilmoitetuista pornografisista kuvaohjelmista) kuvaohjelmaa varmistaa sisällön lainmukaisuuden. Näistä 188 kuvaohjelmasta 81 todettiin elokuvatarkastamon käsityksen mukaan rikoslain 17 luvun vastaiseksi väkivaltapornografiaksi. Näistä kuvaohjelmista lähetettiin aina tieto ilmoituksen tehneen yrittäjän kotipaikan poliisille.

Elokuvatarkastamon asiakaskyselyyn vastanneista suurin osa piti ilmoitusvelvollisuutta myönteisenä asiana, tosin yli puolet pornografisten kuvaohjelmien levittäjistä piti yksittäisten ohjelmien ilmoittamista tarpeettomana. Parempana pidettiin järjestelmää, jossa liikkeenharjoittajat rekisteröidään, ei yksittäiset kuvaohjelmat. Tällainen käytäntö on Ruotsissa. Tarkistuskatselussa rikoslain 17 luvun vastaiseksi epäiltyjen ohjelmien suuri osuus kuitenkin osoittaa, ettei liikkeenharjoittajien rekisteröinnillä voida estää laittomien kuvaohjelmien leviämistä.

Lakia säädettäessä arveltiin, että osa lapsille sopivista kuvaohjelmista jää taloudellisista syistä tarkastuttamatta. Kuvaohjelman tarkastaminen on mak-

sullista, mutta ilmoituksen tekeminen maksutonta. Lapsen oikeus saada katseltavakseen ohjelmia, jotka eivät ole hänelle haitallisia, ei näissä tapauksissa toteudu. Jos lapsille sopivia ohjelmia levitetään K 18-merkinnällä, usko lakiin lasten suojelijana horjuu ja voi johtaa ikärajojen noudattamatta jättämiseen laajemminkin.

Elokuvatarkastamon karkean arvion mukaan vuonna 2001 aikuisille esitettäväksi ja levitettäväksi ilmoitetuista kuvaohjelmista parikymmentä ja vuonna 2002 ilmoitetuista kuvaohjelmista runsaat 30 olisi hyväksytty alle 18-vuotiaille, jos ne olisi tuotu tarkastettavaksi.

Lapsille sopivien kuvaohjelmien tarkastamatta jättäminen kustannusten säästämiseksi vähenisi, jos kuvaohjelman ilmoittamisesta perittäisiin maksu. Todennäköisesti maksu vähentäisi kuitenkin ilmoitusten määrää eli lisäksi rekisteröimättömien ja merkittämättömien kuvaohjelmien levittämistä, jolloin elokuvatarkastamon mahdollisuus seurata kuvaohjelmamarkkinoita vaikeutuisi.

Arvio

Elokuvatarkastamon käsityksen mukaan melko vähäinen määrä täysi-ikäisille levitettäväksi ilmoitetuista kuvaohjelmista on sellaisia, jotka olisi sallittu alle 18-vuotiaille, jos ne olisi tuotu tarkastettavaksi.

Ilmoitusvelvollisuus on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi aikuisille levitettävien kuvaohjelmien sisällön valvonnassa, erityisesti pornografisten väkivaltaa ja eläinpornoa sisältävien kuvaohjelmien osalta.

Myös lain 4 §:ssä mainitut sisältönsä takia tarkastuksesta vapautettujen kuvaohjelmatyyppien osalta ei ole ilmennyt ongelmia, joten näitä ohjelmia

ei ole jatkossakaan syytä määrätä ennakkotarkastuksen piiriin.

Ilmoitettujen kuvaohjelmien määrät ovat olleet huomattavasti suuremmat kuin lakia säädettäessä ennakoitiin, ja niiden käsitteleminen on vaatinut arvioitua enemmän työtä ja taloudellisia panostuksia.

2.6 Merkinnät

Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta edellyttää, että kuvaohjelmassa on oltava sen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot (nimi, maahantuojaja tai valmistaja, elokuvatarkastamon ohjelmalle antama tunnistenumero jne.) sekä tieto siitä, onko ohjelma tarkastettu vai onko ohjelmasta tehty ilmoitus. Laki antaa elokuvatarkastamolle valtuudet määrätä siitä, miten tiedot tallenteisiin merkitään.

Kotikäyttöön levitettävien kuvaohjelmatalenttien ikärajamerkinnot muuttuivat vuoden 2001 alussa, koska kuvaohjelmien ikäraja-asteikko muuttui ja koska kaikki ikärajat muuttuivat velvoittaviksi. Uudesta ikärajamerkinnot tulee käydä ilmi, onko ohjelma tarkastettu vai ilmoitettu. Vuorovaihtuuteisiin kuvaohjelmiin (pelit) oli merkittävä suositusikäraja.

Ilmoitettujen ohjelmien ikärajasympolit ovat nelionmuotoisia ja tarkastettujen kuvaohjelmien pyöreitä (liikennemerkkien kieltomerkkien tapaan). Ikärajasympolien värit on mukailtu liikennevaloista, kaikenikäisille sallitut ikärajat ovat vihreitä muuttuen ikärajan noustessa keltaisen kautta punaiseen. Kirkkaan punainen on K 18-ohjelmien väri.

Tarkastettujen kuvaohjelmien sitovat ikärajasympolit, ikärajat velvoittavia:

Ilmoitettujen kuvaohjelmien symbolit, vain ikäraja 18 velvoittava:

Tilastokeskuksen kyselyn mukaan suurin osa, n. 77 prosenttia 15-75 -vuotiaista piti kuvaohjelmien ikärajamerkintöjä helposti havaittavina. Myös elokuvataarkastamon asiakkaat ovat ikärajamerkintöihin pääosin tyytyväisiä. Tietokone- ja videopelien levittäjien mielestä tosin ELSPAN merkintä on riittävä, koska se painetaan tehtailla valmiiksi lähes kaikkiin Euroopassa levitettäviin peleihin. Suomalaisen merkinnän lisääminen pakkauksiin lisää kustannuksia. Kuluttajia saattaa myös hämmentää pelipakkauksissa olevat monet ikärajamerkinnät. Arvostelua herätti S/T -merkintä, jonka merkitystä ei osa pelien levittäjistä usko kuluttajien tajuavan. Lähes kaikki pelien levittäjät toivovat eurooppalaisen harmonisoidun pelimerkinnän käyttöönottoa. Yleiseurooppalainen vuorovaikutteisten kuvaohjelmien ikärajamerkintä otetaan käyttöön suurimmassa osassa Länsi-Eurooppaa vuoden 2003 aikana, myös Suomessa, soveltuvien osin. Eurooppalainen merkintä ei kuitenkaan kokonaan korvaa kansallista pelien ikärajamerkintää, sillä eurooppalainen merkintäjärjestelmä on maksullinen eikä elokuvataarkastamo voi edellyttää siihen liittymistä.

Tilastokeskuksen kyselyssä kävi myös ilmi, että vain puolet 15-75 -vuotiaista suomalaisista tiesi, että kuvaohjelmien ikärajat ovat rajoittavia, ei suosituksia. Kuluttajia saattaa hämmentää se, että markkinoilla on vielä vanhan videolain mukaisesti merkittyjä tallenteita, joissa K 16 oli ainoa rajoittava ikäraja, alemmat ikärajat olivat suositusluonteisia. Uuden lain mukaan kaikki ikärajat ovat rajoittavia. Esimerkiksi kun kuvaohjelma on kielletty alle 7-vuotiailta, sitä ei saa luovuttaa alle 7-vuotiaalle.

Ongelma katoaa kuitenkin vähitellen vanhojen kuvaohjelmatallenteiden poistuessa markkinoilta. Toisen kuluttajia hämmentävä seikka lienee se, että pelien ikärajat muiden kuvaohjelmien ikärajoista poiketen ovat yleensä suosituksia.

Vuorovaikutteisia kuvaohjelmia koskeva eurooppalainen ikärajamerkintä perustuu kokonaisuudessaan numeroihin, koska vain ne ovat kaikissa maissa ymmärrettäviä symboleja. Tämän vuoksi kaikenikäisille lapsille sopivat pelit merkitään numerolla 3 eikä jollakin kirjainsymbolilla (a=alle, s=sallittu, t=tillåten, g=general, u=universal, t=tutti jne.). Koska elokuvataarkastamo hyväksyy uudessa pelien merkinnässä symbolin 3 tarkoittamaan "sallittu kaikenikäisille", harkitsee elokuvataarkastamo samaa muutosta myös muiden kuvaohjelmien ikärajamerkinnöissä, koska kaksikielinen merkintä S/T on vaikeammin hahmotettava kuin symboli 3.

Arvio

Ikärajamerkintöihin ollaan pääasiassa tyytyväisiä. Siirtymäkauden aikana markkinoilla esiintyvät erilaiset ikärajasymbolit ovat aiheuttaneet hämmennystä kuluttajissa.

Kaikenikäisille sallitun kuvaohjelman kaksikielinen merkintä, S/T, on joidenkin levittäjien mukaan vaikeaselkoinen. Tarkastusviranomaisen harkitsee tämän vuoksi S/T-merkinnän korvaamista merkinnällä 3, koska se on harmonisoiduissa eurooppalaisissa pelien ikärajamerkinnöissä hyväksytty tarkoittamaan kaikenikäisille sallittua. Kuluttajan kannalta on tärkeää, että ikärajamerkinnät ovat selkeitä ja johdonmukaisia.

2.7 Jälkivalvonta

Hallituksen esityksen laiksi kuvaohjelmien tarkastamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi eduskuntakäsittelyssä sivistysvaliokunta mietinnössään ja perustuslakivaliokunta lausunnossaan (PeVL 14/2000 vp) kiinnittivät huomiota poliisin toimenpiteiden varaan jäävän jälkivalvonnan riittämättömyyteen. Myös lakivaliokunnan lausuntoon (LaVL 6/2000 vp) liitettyssä eriävässä mielipiteessä asiaan puututtiin. Kaikissa lausunnoissa katsottiin, että resurssija asianmukaiseen jälkivalvontaan ei ole osoitettu, mistä syystä lasten suojeleminen voi vaarantua alaikäisiltä kiellettyjen tallenteiden todennäköisesti levitessä heidän käyttöönsä. Erityisesti kiinnitettiin huomiota pornografian levitykseen. Lausunnoissa katsottiin, että videotallenteita ja peliohjelmaa levittävien yrittäjien rekisteröinti olisi omiaan helpottamaan lainvastaisen aineiston poistamista markkinoilta.

Eduskunnan piirissä ja myös julkisuudessa käydyssä keskustelussa viitattiin Ruotsin malliin, jossa tarkastusmaksuilla ylläpidetään sekä yritysrekisteriä että läänikohtaisten, osatoimisten videotarkastajien järjestelmää. Organisaatiota hallinnoi Statens Biografbyrå. Vastaavan järjestelmän luomisesta Suomeen ei kuitenkaan esitetty laskelmia. Se olisi kuitenkin edellyttänyt joko tarkastusmaksujen huomattavaa korottamista tai budjettirahoituksen lisäämistä.

Uuden lain jälkivalvonta on näin ollut poliisin vastuulla. Aikaisempien lakien luomaan tilanteeseen verrattuna poliisin tehtävä on kuitenkin olennaisesti helpottunut sikäli, että ilmoitusvelvollisuus koskee nyt sekä kovan pornografian että peliohjelmien levitystä. Lain ennaltaehkäisevä vaikutus on näin suuri. Poliisin ja elokuvatarkastamon yhteisesti suunnittelemassa ja Helsingissä helmikuussa 2002 toteutetussa valvontaiskussa saatiin todeta, että lakia oli noudatettu tyydyttävästi. Puutteita ja tietoisia laiminlyöntejä pornografisten kuvaohjelmien merkinnän kohdalla ilmeni, mutta osa niistä johtui elokuvatarkastamossa pitkään vallinneesta ilmoitusruuhkasta, minkä vuoksi tunnistenumeroita ei ollut voitu kohtuullisessa ajassa toimittaa asiakkaille. Ke-

sällä 2002 käyttöön otetun sähköisen ilmoitusohjelman ansiosta vastaavia ruuhkia ei enää syntyne.

Lain voimaantulon yhteydessä antamissaan ohjeissa elokuvatarkastamo painotti pornografian maahantuojuille rikoslain asettamia markkinointirajoituksia. Rikoslain 17 luvun 20 § kieltää asettamasta yleistä pahennusta herättävällä tavalla julkisesti näytteille pornografista aineistoa (Sukupuolisiveellisyyttä loukkaava markkinointi). Pornografian markkinoinnin ja näytteille asettamisen voikin todeta mainitun säännöksen ansiosta muuttuneen hienovaraisemmaksi kuin aikaisemmin.

Poliisin jälkivalvonnan tulisi kohdistua niin elokuvateattereihin kuin videotallenteita ja peliohjelmaa levittäviin liikkeisiin. Sisäasiainministeriön poliisiosaston kanssa käydyissä keskusteluissa on todettu, että valvonta voi toteutua pääasiallisesti vain satunnaisin pistokokein ja silloin tällöin erikseen suunnitelluin valvontaiskuin. Kuvaohjelmien valmistajille ja maahantuojuille ja toisaalta yleisölle osoitetuissa kyselyissä on voitu todeta, että ikärajojen valvontaa erityisesti elokuvateattereissa pidettiin melko helppona. Myös yleisökysely osoitti, että elokuvateattereissa tapahtuvaan ikärajavaltvontaan luotettiin eniten (kyllä 55%, vaikea sanoa 31%). Pornografian K 18-ikärajoituksen kohtuulliseen valvontaan luotti noin puolet yleisöstä, mutta neljäsosa piti valvontaa heikkona. Videoliikkeissä ja tietokone- tai videopelejä myyvissä liikkeissä tapahtuvaan ikärajavaltvontaan luotettiin myös melko vähän. Yli 40 prosentilla kuluttajista ei kuitenkaan ollut asiaan kantaa.

Jälkivalvonnan osalta yhteistyötä poliisin ja elokuvatarkastamon välillä on pyritty jatkuvasti tiivistämään. Järjestelmässä on kuitenkin selviä ongelmia toisaalta poliisin käytettävissä olevien vähäisten resurssien ja toisaalta jälkivalvonnan vaatiman erityisasiantuntemuksen puutteen vuoksi. Jälkivalvonnan samoin kuin ilmoituskäsittelyyn liittyvän ennaltaehkäisevän laillisuusvalvonnan osalta olisikin pohdittava nykyistä tarkoituksenmukaisemman järjestelyn kehittämistä.

Elokuvatarkastamo on vuoden 2002 lopulla esittänyt opetusministeriölle työryhmän perustamista pohtimaan eri rikoslain 17 luvun alaisten kuvausten määrittelyä ja tunnistamista sekä jälkivalvonnan kehittämistä. Työryhmään tulisi esityksen mukaan nimetä opetusministeriön, oikeusministeriön, sisäasiainministeriön sekä elokuvatarkastamon edustajat. Esimerkiksi EU:n lokakuussa 2002 hyväksymä puitesopimus velvoittaa jäsenvaltioita yhdenmukaistamaan lainsäädäntöään lapsipornografian osalta.

Arvio

Nykyisillä elokuvatarkastamon ja poliisin voimavaroilla voidaan toteuttaa vain pistokokein tapahtuvaa jälkivalvontaa. Toisaalta pornografisten kuvaohjelmien varsin kattavalla rekisteröinnillä on olennaisesti parannettu rikollisen materiaalin levittämisen ennaltaehkäisyä.

2.8 Muut asiat

Uuden lain 3 §:ssä mainitut esittämis- ja levittämisrajoitukset koskevat myös tilausohjelmalvelua eli video on demand -järjestelmää. Tarkastus- tai ilmoitusvelvollisuus koskee siis myös sitä, vaikka palvelu toimiikin verkon välityksellä. Lakia säädettäessä ajateltiin palvelun toteutuvan erityisesti kaapelitelevisiion yhteydessä. Kyseisestä palvelusta ei lain voimassaoloaikana ole juuri ollut käytännön kokemuksia asianmukaisten ilmoitusten tai tarkastushakemusten muodossa. Vuoden 2002 aikana suomalaiset palveluntarjoajat alkoivat kuitenkin harjoittaa pornografisten kuvaohjelmien levitystä Internetissä myös tilausohjelmalvelun muodossa.

Kysymys on Internetiä koskevasta sääntelystä, sillä osin kuin tilausohjelmalvelu tapahtuu televerkon välityksellä. Asia onkin ollut esillä liikenne- ja viestintäministeriön, muiden viranomaisten ja alan toimijoiden keskinäisissä neuvotteluissa. Elokuvatarkastamo on puuttunut pornografisten kuvaohjel-

mien tilausohjelmalvelun kautta tapahtuvaan levitykseen pyrkien yhdessä Kuluttajaviraston kanssa selvittämään toiminnan lainmukaisuuden. Selvityksen kohteena on erityisesti, miten palveluntarjoaja varmistuu tilaajan täysi-ikäisyydestä.

Ongelmana on pidettävä myös Internetin kautta tapahtuvaa kuvaohjelman markkinointia levittäjien sivuilla. Ikärajaluokituksen piirissä olevat kuvaohjelmien mainokset eli trailerit ovat näin kaikenikäisten verkkokäyttäjien katsottavissa.

Lain 6 § mahdollistaa kuvaohjelman vapauttamisen tarkastuksesta luvan perusteella kuvaohjelmien esittämistä varten järjestettävässä erityisessä tilaisuudessa. Aikaisemman lainsäädännön mukaan luvan myönsi opetusministeriö pyydyttyään asiasta lausunnon elokuvatarkastamolta. Nyt elokuvatarkastamo myöntää luvan suoraan. Nykyiseen lakiin ei sisälly rajoitetta, jonka mukaan lupia myönnettäisiin erityisesti taiteen edistämiseksi järjestettäviin tilaisuuksiin. Käytännössä kuvaohjelman vapauttamisessa tarkastuksesta on ollut kysymys erityyppisistä elokuvafestivaaleista ja -tapahtumista.

Elokuvatarkastamo voi lain mukaan liittää lupaan kuvaohjelmien esityspaikkaa ja -aikaa sekä katsojien ikää koskevia tarpeellisia ehtoja. Näin myös yleensä tapahtuu. Vuonna 2001 tarkastamo antoi 20 esityslupaa. Pykälän soveltamisessa ei ole ollut havaittavissa erityisiä ongelmia.

3 Arvio Valtion elokuvatarkastamon toiminnasta

3.1 Tarkastetut kuvaohjelmat

Vuonna 2001 tarkastettiin kaikkiaan 1056 kuvaohjelmaa, joista 576 oli pitkää kuvaohjelmaa ja 480 lyhyttä kuvaohjelmaa. Jos DVD-lisämateriaaleja ei oteta lukuun, tarkastettuja pitkiä kuvaohjelmia oli 527. Lisämateriaalit siis nostivat selvästi tarkastusten määrää, joka muutoin olisi pysynyt suunnilleen vuoden 2000 tasolla.

Vuonna 2002 tarkastettiin kaikkiaan 1 301 kuvaohjelmaa, joista 749 pitkää ohjelmaa ja 552 lyhyttä ohjelmaa. Jos DVD-lisämateriaaleja ei oteta lukuun, pitkiä kuvaohjelmia tarkastettiin 690. Tarkastettujen ohjelmien määrä lisääntyi selvästi edellisvuoteen verrattuna.

Taulukko 2.

Valtion elokuvatarkastamossa vuosina 2001-2002 tarkastettujen pitkien kuvaohjelmien (lukuun ottamatta DVD-lisämateriaalia) osuudet ikäryhmittäin.

Ikäraja	2001 %	2002 %
Sallittu kaikenikäisille	12,7	11,0
Kielletty alle 7-vuotiailta	8,9	13,6
Kielletty alle 11-vuotiailta	26,8	27,1
Kielletty alle 15-vuotiailta	45,7	45,5
Kielletty alle 18-vuotiailta	5,9	2,8
Yhteensä	100,0	100,0

Ylimmän ikäryhmän osuus on itsestään selvästi pienin, koska täysi-ikäisille tarkoitettuja kuvaohjelmia ei lain mukaan tarvitse ennakoon tarkastuttaa. Kysymyksessä ovat siis lähinnä väkivaltaisuutensa vuoksi anottua korkeamman ikärajan saaneet kuvaohjelmat. Selvästi suurimmat ryhmät sijoittuvat ns. keski-ikärajoihin. Näin on ollut myös aikaisemmin, joskaan ryhmät eivät ole suoraan verrannolliset.

Elokuvatarkastamo julkaisi syyskuussa 2001 lain kieltoperusteita tulkitsevan selvityksen "Valtion elokuvatarkastamon ikärajaluokituksen perusteet". Selvityksessä esitetään sekä tutkimukseen perustuvat yleiset että myös verraten yksityiskohtaiset perusteet eri ikärajojen soveltamiselle (selvitys on julkaistu elokuvatarkastamon internetsivuilla: www.vet.fi).

Elokuva- ja videoalalle tehdyssä kyselyssä siis ilmeni, että n. 85 prosenttia vastaajista piti ennakkotarkastusta ja siihen liittyvää ikärajaluokitusta yleensä tarpeellisena. Tarkastamon ikärajäpäättöksiä pidettiin johdonmukaisina tai melko johdonmukaisina. Lähes 90 prosenttia vastaajista piti uutta ikärajaluokitusta parempana tai vähän parempana kuin vanhaa. Kommentteissa kuitenkin todettiin käytännön osoittaneen, että väliltä 11-15 vuotta puuttuu ikäraja.

Tilastokeskuksen kuluttajabarometritutkimuksen yhteydessä syyskuussa 2002 tehdyssä yleisökyselyssä ilmeni, että 83 prosenttia 15-75 -vuotiaasta väestöstä tiesi uuden kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain voimaantulosta. Nykyisenkaltaista ennakkotarkastusjärjestelmää piti hyvänä 69 prosenttia. Uusi ikärajaluokitus ei kuitenkaan ollut vastaajille kovin tuttu. Vanhat ikärajat tunnettiin selvästi uusia paremmin. Yli 80 prosenttia vastaajista piti joka tapauksessa elokuvatarkastamon elokuville tai videotallenteille asettamia ikärajoja sopivina. Runsas puolet luuli niiden kuitenkin olevan suositusluonteisia.

Uuden kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain soveltamisessa itse tarkastustoiminnan osalta ei ole ollut sanottavia ongelmia. Tarkastustoimintaa pidetään sekä elokuva- ja videoalan että yleisön piirissä asianmukaisena.

3.2 Ilmoitukset kuvaohjelmista

Uusi laki lisäsi kuvaohjelmia koskevia ilmoituksia huomattavasti. Kun ilmoitettuja kuvaohjelmia rekisteröitiin ennen vuotta 2001 reilusti alle 1 000 vuodessa, vuonna 2001 käsiteltiin yli 50 000 ilmoitusta. Osa ilmoituksista oli aiheettomia, jo rekisteröityjä ohjelmia koskevia, mutta kuvaohjelman rekisteröintiin johtaneita uusia ilmoituksia tehtiin kuitenkin lähes 26 000 eli ilmoitusten määrä lisääntyi 26-kertaisesti.

Suurin osa ilmoituksista tehtiin pornografisista kuvaohjelmista (98 %). Vanhan videolain aikana pornografisia kuvaohjelmia levitettiin tarkastuttamatta, koska tarkastuksessa ne olisi kielletty alle 18-vuotiailta. Videolaki kielsi alle 18-vuotiailta kiellet-

tyjen kuvaohjelmien levittämisen, joten pornografisten kuvaohjelmien levittäjät rikkoivat lakia systemaattisesti ja tahallisesti eikä poliisilla ollut resursseja valvoa ja estää niin laajaa laitonta elinkeinotoimintaa.

Pornografian levittäjät toivoivat, että ilmoitus- ja merkintävelvollisuus koskisi vain vuoden 2001 jälkeen markkinoille tulevia kuvaohjelmia. Teoriassa se koskikin, koska kaikki ennen vuotta 2001 markkinoille tullutta kuvaohjelmaa olisi pitänyt olla elokuvatarkastamon rekistereissä tarkastettuina kuvaohjelmoina.

Käytännössä näin ei siis ollut, ja elokuvatarkastamo sai vuoden 2000 lopussa ja vuoden 2001 alku-kuukausina kymmeniä tuhansia kuvaohjelmailmoituksia vanhoista, markkinoilla jo olevista pornografisista kuvaohjelmista. Samasta ohjelmasta saattoi tulla useita ilmoituksia, koska jokainen vähittäiskauppias teki ilmoitukset omassa liikkeessään olevista kuvaohjelmista. Yksittäisen ilmoituksen käsittely saattoi kestää kuukausia, pahimmillaan jopa yli vuoden.

Vuonna 2002 pornografisten ilmoitusten määrä on vähentynyt jonkin verran, mutta niiden osuus tulee jatkossakin olemaan yli 90 prosenttia kaikista ilmoituksista.

Aikuisille tarkoitettujen pornografisten ohjelmien ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on estää rikoslain 17 luvun vastaisten kuvaohjelmien leviäminen Suomessa. Vuonna 2001, jolloin ilmoituksia tuli yli 50 000, elokuvatarkastamolla ei ollut resursseja pyytää tarkistuskatseluun kovin monia kuvaohjelmia. Ilmoitusten perusteella todettiin rikoslain 17 luvun vastaiseksi 225 eläinpornografiaa sisältävää kuvaohjelmaa.

Taulukko 3.

Vuosina 2001-2002 Valtion elokuvatarkastamoon ilmoitetut pitkät (yli 60 minuuttia) kuvaohjelmat (ilman DVD-materiaalia)

	2001	2002
	%	%
Sallittu kaikenikäisille	0,9	3,1
Kielletty alle 18-vuotiailta		
-pornografiset kuvaohjelmat	98,4	95,4
-muut kuvaohjelmat	0,7	1,5
Yhteensä	100,0	100,0

Vuonna 2001 sisältönsä ja käyttötarkoituksensa perusteella vapautettuja pitkiä kuvaohjelmia rekisteröitiin 229. Vain aikuisille esitettäviä tai levitettäviä pitkiä kuvaohjelmia ilmoitettiin ja rekisteröitiin 25 611, joista pornografisia ohjelmia oli 25 433. Vuonna 2002 sisältönsä ja käyttötarkoituksensa perusteella vapautettuja pitkiä kuvaohjelmia rekisteröitiin myös 229. Vain aikuisille esitettäviä ja levitettäviä pitkiä kuvaohjelmia ilmoitettiin ja rekisteröitiin 14 952, joista pornografisia ohjelmia oli 14 723. Arviolta n. 4 000 vuonna 2002 saapunutta kuvaohjelmailmoitusta siirtyi ruuhkan takia vuoden 2003 puolelle.

Asiakaskyselyyn vastanneista selvä enemmistö 64 prosenttia piti aikuisille tarkoitettujen kuvaohjelmien ilmoittamista tarpeellisena. Eniten niitä, jotka pitivät ilmoittamista tarpeettomana, oli eroottisten kuvaohjelmien levittäjissä. K 18-ikärajamerkintää kyllä pidettiin yleisesti tarpeellisena, mutta ei niinkään yksityiskohtaista rekisteröintiä tunnistenumeroineen.

Ilmoituskäsittelyn nopeuttamiseksi elokuvatarkastamo otti syksyllä 2002 käyttöön Internet-pohjaisen osittain automatisoidun ilmoitusjärjestelmän, joka vähentää elokuvatarkastamon työmäärää huomattavasti. Ensi vaiheessa se on käytössä pornografisten kuvaohjelmien ilmoittamisessa ja rekisteröinnissä.

Automaattinen ilmoitusjärjestelmä nopeuttaa kuvaohjelmien rekisteröintiä ja tehostaa elokuvatarkastamon mahdollisuuksia seuloa ilmoitusten joukosta rikoslain 17 luvun vastaisia teini-, eläin- ja väkivaltapornografiaohjelmia. Vuonna 2002 pyydettiin tarkistuskatseluun n. 188 kuvaohjelmaa, joista elokuvatarkastamon käsityksen mukaan n. 81 sisälsi rikoslain 17 luvun 17 ja 18 §:n vastaista materiaalia. Pornografisten kuvaohjelmien tarkistuskatselu on aikaa vievää ja henkisesti erittäin raskasta, sillä valtaosa materiaalista on väkivaltaista pornografiaa eri muodoissa.

Pornografisten kuvaohjelmien suuri määrä on aiheuttanut sen, että elokuvatarkastamon ensisijainen tehtävä, lasten suojeleminen, jää liikaa toissijaisen tehtävän, laillisuusvalvonnan, varjoon. Erityisesti tietokone- ja videopelimarkkinoiden seuraamiseen ei jää riittävästi aikaa.

Elokuvatarkastamo toivookin, että se saisi mahdollisuuden laskuttaa tarkistuskatseluista maahantuoja, koska tarkistus on maahantuojan etu, ja se suojaa tätä rikossyytteiltä, mutta toisaalta vie resursseja elokuvatarkastamon päätehtävän hoitamisesta.

3.3 Rekisterit ja niiden toiminta

Valtion elokuvatarkastamo ylläpitää tietokantoja kaikista tarkastetuista ja ilmoitetuista kuvaohjelmista. Rekistereissä on tiedot myös valtion elokuvallatuokunnan ja korkeimman hallinto-oikeuden elokuvien tarkastusta koskevista päätöksistä. Uuteen lakiin liittyen vuorovaikutteisille kuvaohjelmille perustettiin erillinen tietokanta. Vanhimmat, ennen vuotta 1960 tehdyt tarkastuspäätökset eivät vielä ole elektronisessa rekisterissä.

Rekistereitä ei kustannussyistä ole voitu avata Internetin kautta asiakkaille ja yleisölle selattavaksi. Tavoitteena se kuitenkin on, koska tieto kuvaohjelmien ikärajoista ja ikäraja-perusteista pitäisi saada yleisön tietoon. Asiakkaiden pääsy elokuvatarkastamon tietokantoihin vähentäisi myös turhia kuvaohjelmailmoituksia.

Ensimmäiset askeleet tietokantojen avaamiseksi on otettu. Vuoden 2002 alussa avattiin Elonet-portaali (Suomen elokuva-arkiston, Suomen elokuvastäätion, Suomen Filmikamarin, Elokuvakontaktin ja elokuvatarkastamon yhteishanke), jonka kautta rekisteröityneet käyttäjät pääsevät selaamaan elokuvatarkastamon tietokantaa.

Syksyllä 2002 otettiin käyttöön pornografisten kuvaohjelmien sähköinen ilmoitusjärjestelmä, jonka kautta sopimuksen tehneet pornografisten ohjelmien ilmoittajat voivat selata elokuvatarkastamon tietokantaa ja rekisteröidä ohjelmansa sähköisesti.

Arvio

Sähköinen ilmoitusjärjestelmä laajennetaan vuoden 2003 alkupuolella koskemaan vuorovaikutteisia kuvaohjelmia. Tavoitteena on, että kaikki asiakasryhmät ovat sähköisen asioinnin piirissä ja elokuvatarkastamon elokuvatiekanta avattu Internetiin vuoden 2005 loppuun mennessä.

3.4 Valitukset

Elokuvatarkastamon tarkastuspäätöksistä tehtyjen valitusten määrä on vaihdellut huomattavasti eri vuosina. Lainsäädännön uudistusta edeltäneinä vuosina valtion elokuvalautakunnalle tehtiin valituksia keskimäärin kymmenkunta vuosittain. Vuonna 1998 valituksia oli 23, joista peräti 21 koski pornoelokuvien K 18-ikärajaa, mutta vuonna 2000 valituksia oli vain yksi. Valituksista hyväksyttiin yleensä noin puolet; esimerkiksi vuoden 1997 yhdestätoista valituksesta hyväksyttiin viisi.

Uuden lainsäädännön voimassa ollessa vuonna 2001 tehtiin viisi valitusta, mikä on hieman keskimääräistä vähemmän. Kolme valitusta hyväksyttiin. Vuonna 2002 oli myös viisi valitusta, joista kolme hyväksyttiin.

Arvio

Määrät osoittavat, että lainsäädännön uudistus on ollut omiaan pikemmin vähentämään kuin lisäämään levittäjien tarvetta valittaa tarkastuspäätöksiä. Vaikuttavin tekijä lienee ollut julkisiin esityksiin sovellettava automaattinen ikärajojousto.

3.5 Taloudelliset vaikutukset

Hallituksen esityksessä lähdettiin siitä, että lailla kuvaohjelmien tarkastamisesta ei ole sanottavia taloudellisia vaikutuksia elokuvatarkastamon toimintaan muuten kuin tarkastusmaksujen osalta. Koska enakkotarkastusjärjestelmän perusteet muuttuisivat, tarkastushakemusten ja siis myös tarkastusmaksujen määrän arveltiin vähenevän. Myöskään elokuvien lisäkopioista ei enää erikseen otettaisi maksua. Toisaalta video-ohjelmien määrän arveltiin kasvavan.

Tarkastusmaksujen korotus on kompensoinut lisäkopiomaksujen häviämisestä syntyneen aukon. Video-ohjelmien määrä ei ole sanottavasti kasvanut, mutta olennainen muutos on tapahtunut DVD-ohjelmien ja niihin liittyvien lisämateriaalien määrässä. Erityisesti tarkastukseen tulevien lisämateriaalien määrän kasvu on ollut omiaan lisäämään tarkastustuloja. Toisaalta elokuvatarkastamon on ollut pakko

panostaa merkittävästi sähköiseen ilmoituskäsittelyyn ilmoitusten monikymmenkertaisen lisääntymisen vuoksi. Myös uutuutena lain piiriin tullut video- ja tietokonepelien erillinen rekisteröinti ja valvonta on vaatinut huomattavia taloudellisia panostuksia.

Uudistetut maksuperusteet ovat aiheuttaneet myös ongelmia. Aikaisempaan verrattuna video- ja DVD-ohjelmien tarkastuttaminen on nyt suhteellisesti kalliimpaa, erityisesti kun kysymys on vähälevikkisestä julkaisusta. Joissakin tapauksissa tämä on johtanut siihen, että levittäjä on taloudellisista syistä joutunut ilmoittamaan ohjelman suoraan K 18-kategoriaan, vaikka tarkastukseen tuotuna ohjelma olisi saanut alemman ikärajan tai ei lainkaan ikärajaa. Myös kirjastot joutuvat usein menettelemään samoin.

Kaiken kaikkiaan tarkastustoiminta on edelleen voimakkaasti riippuvaista markkinoista, joiden näkymät ovat epävarmat.

Arvio

Elokuvatarkastamon kannalta uuden lain taloudelliset vaikutukset ovat olleet toistaiseksi myönteiset. DVD-ohjelmien ja niihin liittyvien lisämateriaalien osuuden noustessa voidaan olettaa tarkastustulojen jatkossakin pysyvän kohtuullisina. Ensi-iltaelokuvien määrän ei toisaalta odoteta kasvavan. Videoalan kannalta tarkastusmaksujen nousu on aiheuttanut myös ongelmia. Joitakin erityisyleisöille tarkoitettuja vähälevikkisiä videojulkaisuja on jouduttu ilmoittamaan suoraan K 18-kategoriaan, koska niiden tarkastuttaminen olisi tullut liian kalliiksi. Vaikka kysymys on yksittäistapauksista, on säästösyistä tapahtuva perusteeton ikärajaluokitus omiaan vääristämään koko luokitusjärjestelmää.

4 Lapsiin haitallisesti vaikuttavat kuvaohjelmat - yhteenveto tutkimustuloksista *

4.1 Yleistä

Mediaväkivallalla tarkoitetaan yleensä ensisijaisesti näkyvän, fyysisen väkivallan tai sen uhan esittämistä liikkuvina kuvina, kuten murhia, ampumista ja tappelua. Tutkimus on keskittynyt pääosin tällaisen mediaväkivallan vaikutusten tutkimiseen. Vähemmän tiedetään muunlaisen väkivallan, psyykkisen ja rakenteellisen alistamisen ja vallankäytön vaikutuksista.

Tutkimus on niin ikään keskittynyt enemmän viihdeväkivallan kuin todellisen (uutis-) väkivallan vaikutusten tutkimiseen.

Mediaväkivallan vaikutuksista tehtyjen tutkimusten tuloksia pidetään usein ristiriitaisina. Se saattaa johtua siitä, että toivotaan selkeitä vastauksia kysymykseen, lisääkö mediaväkivalta väkivaltaa yhteiskunnassa. Mikään tutkimus ei kuitenkaan voi antaa näin yksiselitteistä vastausta. Tutkimustulosten ristiriitaisuus johtuu myös tutkimuksissa käytetyistä erilaisista viitekehyksistä, näkökulmista ja kysymyksenasetteluista. Koska tutkimusten lähtökohdat poikkeavat toisistaan, niiden tuottamat tuloksetkaan eivät voi olla yhteismitallisia. Mikään tutkimus ei pysty koskaan selittämään koko todellisuutta. Eri tutkimusten tulokset kuitenkin täydentävät toisiaan.

Mediaväkivallan tutkimus on painottunut Pohjois-Amerikkaan, Länsi- ja Pohjois-Eurooppaan, Australiaan, Uuteen-Seelantiin ja Japaniin. Koska

tutkimus ja median sisällöt ovat kulttuurisidonnaisia, ei tuloksista voi tehdä maailmanlaajuisia johtopäätöksiä.

Useita eri teorioita on esitetty siitä, miten ihmisen aggressio yleensä syntyy. Tutkimus, jonka mukaan mediaväkivallan katsominen synnyttää matkimista ja aggressiota, on pohjautunut erilaisiin teorioihin sosiaalisesta oppimisesta: 1) mediaväkivaltaa katsomalla opitaan asenteita ja käyttäytymistapoja, 2) mediaväkivalta aktivoi olemassa olevia aggressiivisiä ajatuksia, normeja, arvoja ja toimintamalleja, 3) mediaväkivalta vaikuttaa kognitiivisiin malleihin (skeemat) siitä, miten me voimme tai meidän pitää toimia väkivaltaisessa tilanteessa. Jotkut tutkijat ovat myös sitä mieltä, että väkivaltaisten mallien oppiminen on vahvempaa jo valmiiksi turhautuneilla ihmisillä.

* Cecilia von Feilitzen: "Influences of Media Violence - A Brief Research Summary, The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, NORDICOM 2001" Tietotekniikan (myös tietokonepelien) haitallisia vaikutuksia lasten kehitykseen on käsitelty myös eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan tilaamassa Osmo Pekosen ja Lea Pulkkinen kirjoittamassa selvityksessä Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniikan kehitys (Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2002) sekä Anu Mustosen ja Lea Pulkkinen kirjoittamassa loppuraportissa Sosiaalinen alkupääoma ja tietotekniikka (Eduskunnan kanslian julkaisu 1/2003).

4.2 Internet ja video- ja tietokonepelien tutkimus

Internetiä ja tietokone- ja videopelejä on toistaiseksi tutkittu melko vähän, joten mitään varmoja johtopäätöksiä niiden vaikutuksista ei voida tehdä. Internetistä on tutkittu lähinnä sen sisältöä; kuinka suuri osa Internet-sivustoista sisältää raakaa väkivaltaa, väkivaltapornografiaa ja rasistista propagandaa. Tulokset viittaavat siihen, että vaikka tällaisten sivustojen osuus on hyvin pieni, niiden määrä lisääntyy koko ajan.

Joitakin selvityksiä on tehty myös siitä, kuinka moni lapsi tai nuori on tahtomattaan kohdannut Internetissä ei-toivottavia asioita tai kuinka monia on uhkailtu. Yhdysvalloissa tehdyn selvityksen mukaan Internetissä säännöllisesti surffaavista 10-17-vuotiaista 25-50 prosenttia oli kohdannut ei-toivottavaa aineistoa, ja noin neljännes näistä ilmoitti olleensa hyvin tai erittäin järkyttynyt tai peloissaan tapahtuman jälkeen.

Varsinaisia väkivaltaisten tietokonepelien vaikutustutkimuksia on tehty vasta 1990-luvun puolivälistä lähtien, ja käytetyt tutkimusmenetelmät ovat olleet varsin rajoittuneita. Väkivaltaisten pelien pelaamisen pitkäaikaisvaikutuksia ei ole juuri tutkittu. Televisio- ja elokuvaväkivallan tutkimuksista saatuja tuloksia taas ei voi yleistää tietokonepelien pelaamisen vaikutuksiin, koska aktiivinen pelitilanne eroaa niin paljon passiivisesta kuvaohjelman katsomisesta. Erityisesti pelaajan/katsojan samaistumiskokemuksessa saattaa olla huomattavia eroja.

Viimeaikaisissa tutkimuksissa on saatu viitteitä siitä, että väkivaltaisten elektronisten pelien pelaaminen lisää joidenkin pelaajien aggressiivisuutta.

4.3 Elokuva- ja televisioväkivallan tutkimus

Televisio- ja elokuvatutkimusta on tehty 1920-luvulta lähtien, ja pelkästään Yhdysvalloissa on tehty 3 000-4 000 tutkimusta, joissa on selvitetty median väkivaltaisen sisällön vaikutuksia. Tutkimusten erilaisista teoreettisista lähtökohdista ja tutkimus-

metodeista huolimatta tulokset niissä ovat samansuuntaisia. Televisio- ja elokuvaväkivallan vaikutustutkimus on tuottanut seuraavia selityksiä lasten ja nuorten aggressiosta.

4.3.1 Jäljittely

Suuri määrä empiiristä tutkimusaineistoa viittaa siihen, että väkivaltaisten tekojen esittäminen voi johtaa erityisesti pienten lasten kohdalla jäljittelyyn. Mallioppiminen on pienille lapsille tyypillinen ja tärkeä tapa oppia uusia asioita (=sosialisaatio). Vaikutus on yleensä lyhytaikainen ja jäljittely vähenee lapsen kasvaessa. Jäljittely on myös hyödyllistä lapsen kehitykselle, koska sen avulla lapsi työstää näkemäänsä.

Myös aikuiset ja nuoret voivat kopioida ohjelmista väkivaltaisia toimintamalleja, jotka voidaan ottaa käyttöön kriisitilanteessa.

4.3.2 Aggressio

Lukuisat tutkimukset, joissa on selvitetty mediaväkivallan katsomisen ja aggression välistä syy-seuraussuhdetta, eivät tue käsitystä, että mediaväkivalta olisi ratkaiseva syy väkivaltaan (ja väkivaltarikoksiin) yhteiskunnassa. Toisaalta enemmistö tutkimuksista ei myöskään tue käsitystä, ettei mediaväkivallalla olisi lainkaan merkitystä.

Median sisältö on harvoin suora tai ainoa tekojen vaikutin. Mediasta "tarttuu" mielikuvia, mielteitä ja tunnetiloja, mutta ne sekoittuvat muihin, muusta ympäristöstä (perhe, koulu, ystävät jne.) saatuihin mielteisiin, normeihin, arvoihin, tunteisiin ja kokemuksiin. Yleensä ihmisen omat kokemukset ja käsitykset muista ihmisistä vaikuttavat enemmän kuin median kautta tulevat vaikutukset.

Enemmistö USA:sta, kuten myös joistakin muista maista, saaduista väkivaltaa ja aggressiota koskevista tutkimustuloksista osoittaa, että mediaväkivalta - edellä kerrotulla epäsuoralla ja useimmiten toimintaa vahvistavalla tavalla, vuorovaikutuksessa muiden merkittävämpien vaikutusten (niin lyhytaikaisten kuin pitkäaikaistenkin) kanssa - myötävaikuttaa aggressiivisuuden lisääntymiseen joillakin yksilöillä tietyissä olosuhteissa. Viimeisten vuosi-

kymmenten aikana tehdyt pitkittäistutkimukset, joissa samoja koehenkilöitä on seurattu useiden vuosien ajan, osoittavat, että mediaväkivallan katsominen selittää 5-10 prosenttia lasten ja nuorten lisääntyneestä aggressiivisuudesta, 90-95 prosenttia aggressiivisuudesta selittyy muilla tekijöillä. Tällaisia muita tekijöitä ovat lapsen persoonallisuus ja aiempi aggressiivisuus; turvattomuus, vaikeat ja ahdistavat perheolot, koulu- ja ystäväpiiri, sosiaalinen ja kulttuurinen tausta, epäsuotuisat yhteiskunnalliset olot jne. Yhteiskunnallisia olosuhteita ovat nuorisotyöttömyys, alkoholin, huumeiden ja aseiden saatavuus, etninen erottelu, vanhempien vähentynyt kontrolli ja kulutussuuntautunut yhteiskunta, joka saattaa yllyttää varkauksiin ja muuhun taloudelliseen rikollisuuteen, jossa väkivaltaa pidetään keinoena ei päämääränä.

Jotkut tutkimukset viittaavat mediaväkivallan katselun ja aggressiivisuuden vastavuoroiseen suhteeseen, eräänlaiseen kehävaikutukseen; aggressiivinen lapsi tai nuori tuntee vetoa mediaväkivaltaan, ja mediaväkivallan katsominen lisää tällaisen aggressiivisen lapsen tai nuoren aggressiivisuutta.

Tutkimus tukee käsitystä, että lapset, joilla on hyvät suhteet vanhempiinsa ja ystäviinsä, jotka eivät elä väkivaltaisessa ympäristössä tai yhteiskunnassa, joilla on turvallinen sosiaalinen tausta (esim. koulu), ja jotka eivät ole turhautuneita tai aggressiivisiä muista syistä, eivät todennäköisesti tule aggressiivisemmiksi katsottuaan väkivaltaa mediassa.

4.3.3 Mediaväkivalta erilaista

Jokaisessa maassa tulisi tehdä omaa tutkimusta, koska tuloksia ei voi välttämättä yleistää. Japanilaisissa tutkimuksissa esimerkiksi ei ole havaittu riippuvuutta televisioväkivallan ja aggressiivisuuden välillä, vaikka mediaväkivaltaa esiintyy Japanissa hyvin paljon. Yksi syy tähän epä johdonmukaisuuteen voi olla japanilainen kulttuuri tai se, että televisioväkivalta on muodoltaan ja esitystavaltaan erilaista kuin länsimaisissa medioissa.

Yhdysvalloissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että mediaväkivalta, joka suurella todennäköisyydellä lisää aggressiivisuutta on sellaista, jossa:

- väkivallan tekijä on viehättävä ja puoleensavetävä

- väkivalta koetaan oikeutetuksi
- käytetään aseita
- väkivalta on raakaa ja runsasta
- väkivalta on realistista
- väkivallan käyttöä ihannoidaan tai se palkitaan, eikä sen käytöstä rangaista
- väkivallan seurauksia ei näytetä
- väkivalta esitetään humoristisella tavalla.

Vertailevat sisällönanalyysit Yhdysvalloissa ja Japanissa ovat osoittaneet, että japanilaisessa mediaväkivallassa sankarit joutuvat väkivallan kohteeksi useammin kuin roistot eli väkivalta ei ole oikeutettua. Japanissa ei väkivalta jää rankaisematta, uhrin kärsimys myös näytetään useammin kuin Yhdysvalloissa, sitä jopa ihannoidaan.

Brittiläisessä tutkimuksessa kävi ilmi, että aikuiset eivät koe oikeutettua väkivaltaa väkivaltana; väkivallaksi tulkitaan väkivalta, joka poikkeaa normaaleista käyttäytymisnormeista eli on esimerkiksi epäoikeudenmukaista.

4.3.4 Pelko

Vaikka mediaväkivalta ei lisää aggressiivisuutta tai opeta väkivaltaisista toimintamalleja suurimmalle osalle lapsia, nuoria tai aikuisia, se vaikuttaa monella muulla tärkeällä tavalla.

Yksi tällainen vaikutus on pelon herättäminen. Monet lapset ja nuoret haluavat kokea lievää pelkoa tai jännitystä katsoessaan elokuvia tai muita fiktiivisiä ohjelmia. Jotkut nuoret jopa aktiivisesti harrastavat kauhuelokuvia voidakseen kokea pelkoa ja kauhua turvallisesti. Fiktiivinen väkivalta saattaa kuitenkin herättää toivottua vahvempia pelkoja. Murhilla, ampumisilla, tappeluilla, veitsillä, kammottavilla ympäristöillä, naamioilla, pimeydellä, pelottavilla äänillä jne. voi olla odottamattoman järkyttäviä vaikutuksia. Pelko voi vahvistua, jos katsoja samaistuu uhriin tai kokee, ettei väkivalta ole oikeutettua, jos väkivalta on yksityiskohtaista (graafista) tai jos väkivalta koetaan realistisena. Useimmat lapset ja nuoret ovat kertoneet olleensa kerran tai useasti peloisaan tai kauhuissaan viihteellisen väkivallan takia, harvoin vaikutus on kuitenkaan ollut pitkäaikaista.

Monet vanhemmat/aikuiset suhtautuvat lapsen pelon kokemuksiin liian kevyesti. Pelko pitäisi aina työstää yhdessä lapsen kanssa. Toistuva pelko, jota ei

käsitellä, jää lapsen sisälle, ja tulee esille ennemmin tai myöhemmin, epävarmuutena, ahdistuksena, masennuksena tai aggressiona.

Todellinen, aito väkivalta, jota esitetään esimerkiksi uutislähetyksissä, voi myös olla pelottavaa. Aito väkivalta herättää pelkoa kaikissa ihmisissä. Pelon kokemus on välttämätön, se edesauttaa eloonjäämistä, saa suojautumaan vaaroilta. Pelon kokeminen on kuitenkin haitallista, jos se lamauttaa ja ahdistaa.

Joissakin tutkimuksissa lapset kertovat pelkäävänsä useimmiten enemmän fiktiivisissä ohjelmissa esiintyvän väkivallan kuin uutisväkivallan takia. Tämä johtuu siitä, että tutut tapahtumat, joihin voimme samaistua, herättävät pelkoa. Uutiset eivät yhtä usein anna lapselle mahdollisuutta samaistumiseen kuin fiktio. Uutiskuvista suurin osa on maantieteellisesti, kulttuurillisesti tai psykologisesti niin kaukana lapsen todellisuudesta, ettei samaistumista synny. Mutta jos dokumentaarinen, uutisväkivalta on sellaista, että lapsi siihen samaistuu, ja kokee, että väkivalta voisi kohdata häntä itseään, on sen pelkoa herättävä vaikutus vahvempi kuin fiktiivisen väkivallan, koska todellisen väkivallan uhkaa ei voi selittää pois ajattelemalla, että sehän on vain keksittyä, kuten fiktiivisen väkivallan voi.

4.3.5 Turtuminen

Mediaväkivalta aiheuttaa myös emotionaalista ja kognitiivista turtumista eli kiihtymys, pelko ja estot väkivaltaa kohtaan vähenevät ja väkivallan sietokynnys kasvaa vähitellen. Sietokynnyksen jatkuva kohoaminen johtaa siihen, että tarvitaan jatkuvasti kovempaa väkivaltaa entisen katselukokemuksen saavuttamiseksi. Tutkimukset Yhdysvalloissa ovat osoittaneet, että mediaväkivalta myös kovettaa (desensitisaatio) ihmisen ja tekee hänet välinpitämättömämmäksi todellista väkivaltaa kohtaan.

4.3.6 Mediaväkivallan tuottamat käsitukset väkivallasta todellisuudessa

Joissakin tutkimuksissa on saatu viitteitä siitä, että mediaväkivalta aiheuttaa virheellisen kuvan väkivallan seurauksista tai yhteiskunnan väkivaltaisuudesta.

Lapset saattavat esimerkiksi toimintaelokuvia katsottaan kuvitella, että ihmiskeho on vahvempi kuin se todellisuudessa on. Lapsi ei käsitä, miten vakavia seurauksia potkut ja lyönnit todella aiheuttavat.

Paljon televisiota katsova yleisö saattaa liioitella yhteiskunnassa esiintyvän väkivallan määrää ja laatua. Mediaväkivalta saattaa aiheuttaa ihmiselle tunteen, että yhteiskunta on väkivaltaisempi ja väkivaltaisia ihmisiä on kaduilla enemmän kuin todellisuudessa on. Tällaiset kuvitelmat rajoittavat ihmisen elämää ja aiheuttavat turhia pelkoja; esim. puistoissa ei uskalleta kulkea ja ihmisen luottamus toisiin ihmisiin vähenee.

Fiktiivisen väkivallan lisäksi myös uutisten väkivalta voi vaikuttaa käsityksiin arkielämän väkivaltaisuudesta, sillä lehtien ja television uutisointi usein liioittelee tapahtumien väkivaltaisuutta.

4.3.7 Mediaväkivalta rakentavana voimana, jännityksen luojana, identiteetin rakentajana ja yhteenkuuluvaisuuden tunteen luojana

On todennäköistä, että mediaväkivalta voi olla myös hyödyllistä. Realistisesti kuvattu väkivalta antaa katsojalle todenmukaisen kuvan väkivallan syistä ja seurauksista, ja auttaa katsojaa luomaan realistisia käsityksiä yhteiskunnasta ja valitsemaan rakentavia toimintamalleja. Tutkimusta ei tästä näkökulmasta kuitenkaan ole tehty.

Useat empiiriset tutkimukset osoittavat, että mediaväkivalta on useille, vaikkei läheskään kaikille, jännityksen ja kiihtymyksen kokemisen väline. Väkivalta, viha, kuolema, valta, kunnia ja raha, kuten myös rakkaus ovat ilmiöitä, jotka kuuluvat ihmiselämään, ja siksi niiden kuvaaminen herättää ihmisissä mielenkiintoa. Väkivaltakuvaukset juontavat juurensa jo myyteistä, kansansaduista ja antiikin draamoista.

Väkivalta- ja kauhuelokuvien katsominen saattaa joillakin nuorilla liittyä aikuistumiseen; vanhemmista erottautumiseen, identiteetin luomiseen ja ryhmäkoheesioita ylläpitämiseen.

4.4 Yhteenveto

Kun mediaväkivallan vaikutusta aggressioon tarkastellaan yli yksinkertaisen syy-seuraus-suhteen, huomaa, että mediaväkivalta vaikuttaa jokaiseen ihmiseen, mutta eri tavalla riippuen hänen kokemuksistaan, elinolosuhteistaan, motiiveistaan, pyrkimyksistään ja toiveistaan.

Mediaväkivalta vaikuttaa myös jokaiseen ihmiseen tavalla tai toisella haitallisesti, kuten edellä esitetyt vaikutukset (jäljittely, aggressiivisuuden lisääntyminen, pelko, virheelliset käsitykset ja turtuminen) kertovat.

5 Alaikäisten suojelua eri medioissa koskevat toimenpiteet Euroopan unionissa

5.1 Yleistä

Alaikäisten suojelua eri medioissa koskevat toimenpiteet ovat pääsääntöisesti kansallisen politiikan piiriin kuuluvia asioita. Televisiotoimintaa koskeva unionin sääntely sisältää myös määräyksiä alaikäisten suojelusta. Internetin yleistyttyä nopeasti 1990 -luvulla EU:ssa tiedostettiin ongelmat, jotka syntyivät siitä, että Internetissä on lasten ja nuorten saatavilla rikollista ja vahingollista aineistoa. Unioni on lähestynyt aihetta toimintaohjelman avulla parhaiden käytäntöjen kartoittamiseksi. Vuonna 2002 hyväksyttiin neuvostossa video- ja tietokonepelien ikärajamerkintöjä koskeva päätöslauselma. Komission kiinnostuksen kohteena ovat tällä hetkellä elokuvien ikärajarjestelmät, joita selvitetään lähinnä kaupan esteiden näkökulmasta. Useissa yhteyksissä komissio on tuonut esiin tarpeen kehittää kaikkia mediaaloja koskevaa yhtenäistä lähestymistapaa.

5.2 Euroopan unionin elokuvien ikärajaruokituksia koskevat toimet

Euroopan yhteisöjen komissio antoi 26.9.2001 neuvostolle, Euroopan parlamentille, talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle tiedonannon tietyistä elokuviin ja muihin audiovisuaalisiin teoksiin liittyvistä oikeudellisista näkökohdista (Kom (2001) 534). Tiedonannossa käsitellään oikeudellisia kysymyksiä audiovisuaalisten teosten liikkuvuuden esteiden näkökulmasta. Yksi komission tiedon-

annossaan esille ottamista monista asioista koskee elokuvien ja tallenteiden ikärajarjestelmiä, jotka vaihtelevat medioittain ja maittain.

Komissio järjesti tiedonantoa valmistellessaan kuulemisen. Komission saaman palautteen mukaan jäsenvaltioiden ikärajaruokitusten erilaisuus nähdään toisaalta luonnollisena Euroopan maiden kulttuuriseen moninaisuuteen kuuluvana asiana. Toisaalta ikärajaruokitusten erilaisuuden katsotaan vaikeuttavan audiovisuaalisten teosten liikkuvuutta. Palautteen antajat olivat varsin yksimielisiä siitä, että audiovisuaalisten teosten ikärajaruokitusten yhdenmukaistamista on vaikea toteuttaa erilaisten vuosikymmenten aikana kehittyneiden kansallisten perinteiden vuoksi. Yleinen käsitys on, että AV-teosten ikärajaruokitukset kuuluvat läheisyysperiaatteen mukaisesti kansallisen politiikan piiriin. Kannanotoissa on kuitenkin tuotu selkeästi esiin tarve lisätä kansallisten viranomaisten välistä yhteistyötä parhaiden käytäntöjen arvioimiseksi.

Kannanotoissa pidettiin yleisesti eri medioissa vallitsevia erilaisia luokitusjärjestelmiä ongelmallisina. Komissio on eri yhteyksissä tuonut esiin tarpeen johdonmukaisesta lähestymistavasta kaikille medioille. Tässä yhteydessä komissio on erityisesti esitellyt esimerkkinä Alankomaiden pari vuotta toiminnassa olleen Nicam-järjestelmän, joka kattaa television, elokuvat ja videon.

Komission tiedonannon valmistelupaperia käsiteltiin kulttuuri- ja av-neuvostossa 21.6.2001. Lopul-

liseen tiedonantonsa komissio laati toimintalinjat pitkälti Suomen valtuuskunnan neuvostossa esittämän kannan mukaan. Suomi katsoi, että komission tulisi, ennen ryhtymistään varsinaisiin toimenpiteisiin, tehdä selvitys kansallisista ikärajaluokitusjärjestelmistä ja niiden toimivuudesta.

Komissio käynnisti tiedonannon perusteella vuoden 2001 loppupuolella tutkimuksen, joka koskee elokuvien teatterilevityksessä, televisioesityksissä sekä DVD- ja videojakelussa käytössä olevia ikärajaluokituskäytäntöjä Euroopan unionin jäsenmaissa ja Euroopan talousalueeseen kuuluvissa maissa. Tutkimuksessa arvioidaan kansallisten lakien tai itsesääntelytoimien perusteita ja niiden erojen vaikutuksia elokuvien levittämiseen. Tutkimuksessa selvitetään myös sitä, pitävätkö alaikäisistä vastuussa olevat henkilöt luokitusten erilaisuutta ongelmana. Tutkimukselta odotetaan johtopäätöksiä, jotka koskevat joko luokittelujärjestelmien yhdenmukaistamista tai jäsenmaiden keskinäisen koordinaation lisäämistä.

Komission tutkimus valmistunee kevään 2003 aikana.

5.3 Neuvoston päätöslauselma video- ja tietokonepelien ikärajamerkinnöistä

Espanjan puheenjohtajuuskaudella sisämarkkina-, kuluttaja-asia- ja matkailuneuvosto hyväksyi Euroopan unionin neuvoston päätöslauselman kuluttajien, erityisesti nuorten, suojelusta ottamalla käyttöön tiettyjä vapaa-ajan ja viihdetuotteita koskevat ikärajasuositusmerkinnät (1.3.2002).

Päätöslauselmassa viitataan läheisyysperiaatteen ja siihen, että Euroopan unionin jäsenvaltioilla on erilaisia järjestelmiä alaikäisten suojelemiseksi. Siinä todetaan, että video- ja tietokonepelimarkkinoiden laajentuessa kuluttajien tulee saada selkeää informaatiota tuotteiden sisällöstä. Video- ja tietokonepelien kohdalla ikärajamerkintöjä pidetään keskeisinä informaation lähteinä. Itsesääntely, joko yksinään tai jäsenmaiden muita toimenpiteitä täydentäen, nähdään asianmukaisena keinona ikärajaluokituksen toteuttamiseksi.

Päätöslauselmassa jäsenvaltioita ja komissiota ke-

hotetaan jatkamaan yhteistyötä kaikkien asianmukaisten osapuolien kanssa tietoja ja kokemuksia vaihtamalla video- ja tietokonepelien ikäryhmäluokitusta ja -merkintää koskevien parhaiden käytäntöjen määrittämiseksi.

Päätöslauselmassa viitataan komission tekeillä olevaan tutkimukseen, joka koskee etupäässä elokuvien ja videoiden ikärajamerkintöjä eri medioissa, mutta myös osittain video- ja tietokonepelejä.

5.4 Euroopan unionin toimenpiteet alaikäisten suojelusta Internetissä

Euroopan unioni hyväksyi syyskuussa 1998 suosituksen alaikäisten ja ihmisarvon suojelusta. Euroopan komissio julkaisi vuonna 2001 arviointikertomuksen siitä, miten jäsenvaltiot ovat soveltaneet suositusta. Kertomuksen mukaan itsesääntelystä löytyy hyviä esimerkkejä jäsenvaltioista, mutta jäsenvaltioiden välillä on suuria eroja toimenpiteiden toteuttamisessa. Neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2001 komission arviointikertomusta koskevat päätelmät, joissa jäsenvaltioita kehoitetaan jatkamaan työtään suosituksen mukaisen toiminnan edistämiseksi. Neuvosto hyväksyi vuonna 1999 päätöksen, joka käynnisti Internetin käyttöturvallisuuden parantamista koskevan yhteisön monivuotisen toimintasuunnitelman (Safer Internet Action Plan), jolla on tuettu lukuisia hankkeita, jotka koskevat vihjeilinjojen (Hot lines) kehittämistä, suodatinjärjestelmiä sekä laatu- ja turvamerkintöjä ja tietoisuuden lisäämistä. Kaksivuotisesta jatko-ohjelmasta (eSafe) päätetään kevään 2003 aikana.

Suomalaisia osapuolia on mukana EU:n toimintaohjelman yhteishankkeissa, Pelastakaa Lapset ry. osallistuu Euroopan vihjepuhelinyhteistyöhön (Hot line) ja opetushallitus on mukana DotSafe -hankkeessa, joka tuottaa aineistoa kouluille Internetin turvallisesta käytöstä. Ruotsin, Norjan ja Tanskan elokuvatarkastamot ovat partnereina internettietoisuuden lisäämistä edistävässä EU-hankkeessa.

Suomessa liikenne- ja viestintäministeriö asetti 17.11.2000 selvitysmiehen, professori Jukka Kempin, ja taustaryhmän selvittämään Interne-

tin haitallisiin verkkosisältöihin liittyviä ongelmia. Työn tulokset esitetään 2.1.2002 annetussa muistiossa "Itsesäätely - haitalliset verkkosisällöt". Selvityksessä todetaan, että itsesäätely on hyödyllistä etenkin vaikeissa erityistilanteissa. Muistiossa ehdotetaan toimenpiteiksi jo olemassa olevien vihjepuhelimien lisäksi liikenne- ja viestintäministeriön koordinoiman avoimen keskustelufoorumin sekä seurantaryhmän perustamista.

Jatkotoimena tehdylle selvitykselle liikenne- ja viestintäministeriö käynnisti uuden selvityksen. Tietotekniikan edistämiskeskuksen tekemässä selvityksessä "Internetin itsesäätelyn kehittäminen Suomessa" ehdotetaan eEtiikka Foorumin perustamista. Foorumissa Internet-alan toimijat voisivat käsitellä Internetin itsesäätelyyn liittyviä asioita ja luoda lähtökohdat käytännön toiminnalle. Keskeinen aihepiiri on lapsille sopimaton aineisto. Tarvittaessa voidaan harkita myös Internetin itsesäätelylautakunnan perustamista.

Aiheen käsittely jatkuu keväällä 2003 liikenne- ja viestintäministeriön koordinoimana.

Useat alan kaupalliset toimijat alalla ovat laatineet omia käytännesääntöjään.

5.5 Euroopan unionin toimenpiteet "Televisio ilman rajoja" -direktiivin yhteydessä

Euroopan unionin neuvoston vuonna 1989 hyväksymä televisio ilman rajoja -direktiivi, jäljempänä TV-direktiivi, uudistettiin vuonna 1997 direktiivillä 97/36/EY. Direktiivi sisältää määräyksiä TV-yhtiöihin sovellettavan lain määrittelystä, eurooppalaisten ohjelmien levityksen ja tuotannon edistämisestä, merkittävien tapahtumien lähettämisestä, televisio-mainonnasta ja sponsoroinnista, alaikäisten suojelusta ja yleisen järjestyksen säilyttämisestä sekä vastineoikeudesta.

Direktiivin 22 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava toimenpiteet sen varmistamiseksi, että televisiolähetyksissä ei ole ohjelmia, jotka saattaisivat vahingoittaa alaikäisten fyysistä, henkistä tai moraalista kehitystä, paitsi jos lähetysajan valinnalla tai

teknisin keinoin on varmistettu, että alaikäiset eivät tavallisesti kuule tai näe kyseisiä lähetyksiä. Artiklan mukaan jäsenmaiden on myös varmistettava, ettei ohjelmiin sisälly yllytystä rotuun, uskontoon tai kansallisuuteen perustuvaa vihaan. Direktiivi antaa jäsenvaltioille mahdollisuuden, erityismenettelyä noudattaen (2 a artiklan 2 kohta), ryhtyä toimenpiteisiin direktiivin 22 artiklan vakavasta rikkomisesta.

Komissio antoi vuoden 2002 lopussa kertomuksen direktiivin toimivuudesta. Komissio arvioi, että säännösten avulla on voitu turvata yleinen etu ja luotu turvalliset kehykset alaikäisten suojelulle. Arvio perustuu siihen, että jäsenmaat eivät ole käyttäneet mahdollisuuttaan ryhtyä edellä mainittuihin toimenpiteisiin. Pääsääntöisesti säädösten toimivuus voidaan arvioida parhaiten kansallisella tasolla.

Komissio antoi kertomuksensa liitteenä työohjelman direktiivin uudistamiseksi. Työohjelman tarkoituksena on avata keskustelu mahdollisesta tarpeesta muuttaa direktiiviä markkinoiden ja tekniikan kehityksen perusteella. Komissio käynnistää alkuvuodesta 2003 julkisen kuulemismenettelyn aineiston keräämiseksi mahdollisia muutosesityksiä varten. Komissio on valinnut muutaman teeman, joiden pohjalta keskustelua käydään. Yksi teemoista on alaikäisten suojelu ja yleinen järjestys. Teemaa käsitellään laajasti siten, että se kattaa sekä televisioon että on-line ympäristön. Kuulemisen tulokset annetaan komission tiedonannon muodossa loppuvuodesta 2003.

Suomessa TV-direktiivi on pantu täytäntöön televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:llä. Lain 19 §:n 1 momentin nojalla televisiotoiminnan harjoittajan on huolehdittava siitä, että televisio-ohjelmat, jotka väkivaisuutensa, seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai kauhua herättämällä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla ovat omiaan vaikuttamaan haitallisesti lasten kehitykseen, lähetetään sellaiseen aikaan, jolloin lapset eivät tavallisesti katso televisio-ohjelmia.

6 Eurooppalainen yhteistyö video- ja tietokonepelien ikärajamerkintöjen yhtenäistämiseksi

Vuorovaikutteisten kuvaohjelmien, kuten tietokone- ja videopelien, myynti on jatkuvassa kasvussa. Alan liikevaihto oli Euroopassa 6,7 miljardia euroa vuonna 2001. (vrt. videovuokraus 2,4 miljardia ja elokuvateattereiden pääsylipputulot 4,9 miljardia euroa.)

Tietokone- ja videopelejä koskevat ikärajaluokitukset alaikäisten suojelemiseksi ovat kehittyneet vähitellen ja toisistaan erillään eri maissa. Ensimmäisenä otettiin käyttöön vuonna 1994 Ison-Britannian vuorovaikutteista sisältötuotantoa edustavan ELSPAn ikärajajärjestelmä, joka sittemmin omakuttiin myös useissa muissa maissa. Ranskassa ja Saksassa kehitettiin omat itsesääntelyjärjestelmät. Portugalissa elokuvien ja videoiden tarkastamista koskeva laki ulotettiin koskemaan myös video- ja tietokonepelejä. Suomessa tuli voimaan vuoden 2001 alussa kuvaohjelmien tarkastamisesta annettu laki, joka velvoittaa maahantuojia ja valmistajia merkitsemään suositusikärajat video- ja tietokonepeleihin.

Interaktiivisen sisällön tuotannosta ja välityksestä vastaava ala toi esiin vuonna 2001 huolensa siitä, että eri maissa kehitetyt toisistaan poikkeavat järjestelmät vaikeuttavat teosten liikkuvuutta ja aiheuttavat lisäkustannuksia. Vuoden 2001 keväällä ryhdyttiin tutkimaan mahdollisuutta yhdenmukaistaa järjestelmiä EU:n jäsenmaissa ja ETA-maissa.

Valmistelutoiminnan koordinaattorina toimi Euroopan vuorovaikutteisten sisältöjen tuottajia ja jakelijoita edustava ISFE (The Interactive Software

Federation of Europe). Vuonna 2001 perustettiin työryhmä, johon ovat kuuluneet interaktiivisen sisällön tuottajien lisäksi eri maiden ministeriöiden ja tarkastusviranomaisten edustajia. Työryhmän esityksen pohjalta ISFEn yhteyteen perustetaan vuoden 2003 aikana harmonisoitu eurooppalainen itsesääntelyjärjestelmä (PEGI), jossa EU/ETA-maiden markkinoilla liikkuvat tietokone- ja videopelit arvioidaan yhdenmukaisin kriteerein ja merkitään yhdenmukaisilla ikärajamerkinnöillä.

EU/ETA-maat ovat valmiit liittymään eurooppalaiseen järjestelmään. Järjestelmä on rakennettu siten, että se ottaa huomioon kansalliset lait (esimerkiksi Suomen ja Portugalin erilaiset ikäraajat). Saksa pysyttelee toistaiseksi vireillä olevan lainsäädäntöuudistuksen vuoksi järjestelmän ulkopuolella.

ISFE on valinnut tarjouskilpailun perusteella tietokone- ja videopelien luokittelusta vastaavaksi organisaatioksi hollantilaisen NICAMin (The Netherlands Institute for the Classification of Audiovisual Media). ISFE on tekemässä NICAMin kanssa kolmen vuoden sopimusta. NICAM kehittää ja ylläpitää verkossa järjestelmää ikärajahakemuksia varten sekä pitää yllä kuluttajien informoimiseksi tarkoitettuja monikielisiä nettisivuja. Koska suuri osa video- ja tietokonepelien tuottajista toimii Isossa-Britanniassa NICAMia avustaa VSC (the UK Video Standard Council), joka myös huolehtii siitä, että Ison-Britannian lainsäädännön erityispiirteet tulevat huomioon otetuiksi.

Uusi eurooppalainen järjestelmä perustuu eri maiden käytössä olleisiin järjestelmiin. Kategoriat, joiden perusteella ikäraajat määrittyvät ovat seuraavat: väkivalta, seksi, alastomuus, päihteet, pelko, syrjintä, huono kieli. Järjestelmän kehittämissä vaiheissa tehdyt testaukset osoittavat, että uusi järjestelmä vastaa suurella määrällä aikaisempia kansallisia järjestelmiä.

Eurooppalaisen järjestelmän ikäraajat ovat 3+, 7+, 12+, 16+, 18+. Portugalin markkinoille meneviin peleihin merkitään 7+ :n sijasta 6+. Suomen markkinoille tuleviin peleihin merkitään kuvaohjelmalain mukaiset ikäraajat eli 11+ ja 15+. Määrällisesti nämä merkinnät koskevat pientä osaa markkinoilla olevista peleistä, sillä noin puolet video- ja tietokonepeleistä on kaikille sallittuja. Ikärajamerkin lisäksi peleihin merkitään symbolit, jotka kuvaavat ikärajan määrittämiseen vaikuttavaa sisältöä. Tällä menetelmällä pyritään paremmin palvelemaan ku-

luttajan tiedontarvetta.

Ikärajan määrittäminen tapahtuu sähköisen lomakkeen avulla. Tuottaja täyttää peliä koskevat tiedot. Ensi vaiheessa järjestelmä ilmoittaa mahdollisista kansallisista lainsäädännöistä, jotka tulee ottaa huomioon. Toisessa vaiheessa järjestelmä ilmoittaa sopivan ikärajan sekä perusteet ikärajan määrittämiselle. Järjestelmää hallinnoivat NICAM ja VSC tarkistavat tietyllä periaatteella ikärajojen oikeellisuuden ja antavat tuottajalle vahvistuksen, jonka jälkeen tuottaja merkitsee pakkaukseen ikäraja- ja sisällönkuvaajalogon. Eri Euroopan maihin leviävät logot ovat ei-verbaalisia (ikärajat numeroina, sisällöt kuvausymboleina).

Ikärajamerkintöihin tyytymätön julkaisija tai kuluttaja voi hakea muutosta perustettavalta valituslautakunnalta. Lautakunnassa on edustettuna laaja asiantuntemus (mm. ikärajaluokittelun ja alaikäisten suojelun asiantuntijoita).

7 Yhteenveto ja ehdotukset

Yhteenveto

- Suoritettujen kyselyjen perusteella sekä elokuva-vayleisö että elokuva-ala vaikuttavat varsin tyytyväisiltä uuteen lakiin, ja laille asetetut tavoitteet näyttävät pääosin toteutuneen.

- Uuden lain mukainen kuvaohjelmien tarkastusmenettely on osoittautunut toimivaksi. Tarkastukseen tuotujen kuvaohjelmien määrä ei ole laskenut vaan noussut. Muiden kuin pornografisten suoraan K 18-kategoriaan ilmoitettujen kuvaohjelmien määrä on jäänyt verraten pieneksi.

- Uuteen ikärajalukuokittukseen ja siihen sisältyvään ikäjousto on oltu tyytyväisiä lukuun ottamatta sitä, että ikäjousto ei kata kokonaan ikärajojen välejä, jolloin muodostuu väliinpuutoajakategorioita (K 8, K 12).

- Pakollinen ilmoitusvelvollisuus on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi aikuisille levitettävien kuvaohjelmien sisällön valvonnassa, erityisesti pornografisten väkivaltaa, alaikäisiä ja eläinpornoa sisältävien kuvaohjelmien osalta. Ilmoitettujen kuvaohjelmien määrät ovat kuitenkin olleet huomattavasti suuremmat kuin lakia säädettäessä ennakoitiin, ja niiden käsitteleminen on vaatinut arvioitua enemmän työtä ja taloudellisia panostuksia.

- Pelien levittämisen muuttuessa yhä kansainvälisemmäksi ja levittämisen siirtyessä verkkoympäristöön on tärkeää olla mukana kansainvälisessä yhteistyössä, jolla lasten suojeleminen toteutuu paremmin kuin kansallisilla toimilla.

- Ikärajamerkintöihin ollaan pääasiassa tyytyväisiä. Siirtymäkauden aikana markkinoilla esiintyvät erilaiset ikärajasymbolit ovat aiheuttaneet hämmennystä kuluttajissa.

- Kaikenikäisille sallitun kuvaohjelman kaksikielinen merkintä, S/T, on joidenkin levittäjien mukaan vaikeaselkoinen. Tarkastusviranomaisen harkitsee tämän vuoksi S/T-merkinnän korvaamista merkinnällä 3, koska se on harmonisoiduissa eurooppalaisissa pelien ikärajamerkinnöissä hyväksytty tarkoittamaan kaikenikäisille sallittua. Kuluttajan kannalta on tärkeää, että ikärajamerkinnät ovat selkeitä ja johdonmukaisia.

- Suomen osallistuminen eurooppalaiseen pelien ikärajalukuokittelu ja -merkintäjärjestelmään on mahdollista siksi, että peleille ei laissa ole säädetty pakollista ennakkotarkastusta. Harmonisoituihin eurooppalaisiin ikärajoin on tehty Suomea koskevat poikkeukset ikärajojen 12+ ja 16+ kohdalla, joissa

noudatetaan Suomen kuvaohjelmalain mukaisia 11- ja 15 -ikärajoja. Vaikka Suomi voi osallistua eurooppalaiseen merkintäjärjestelmään lakia muuttamatta, voidaan myös harkita eurooppalaisen yhdenmukaisuuden saavuttamiseksi sitä, että laissa ei enää säädetä vuorovaikutteisten ohjelmien suosituskärajoihin vastaamaan muiden kuvaohjelmien ikärajoja.

- Nykyisillä elokuvatarkastamon ja poliisin voimavaroilla voidaan soveltaa vain pistokokein tapahtuvaa jälkivalvontaa. Toisaalta pornografisten kuvaohjelmien varsin kattavalla rekisteröinnillä on olennaisesti parannettu rikollisen materiaalin levittämisen ennaltaehkäisyä. Jälkivalvontaa olisi mahdollista kehittää määräaikaisella projektilla, jossa elokuvatarkastamon yhteydessä toimiva valvontaviranomainen suorittaisi koko maassa tarkastuksia sekä elokuvateattereissa että video- ja peliliikkeissä.

- Sähköinen ilmoitusjärjestelmä laajennetaan vuoden 2003 alkupuolella koskemaan vuorovaikutteisia kuvaohjelmia. Tavoitteena on, että kaikki asiakasryhmät ovat sähköisen asioinnin piirissä ja elokuvatarkastamon elokuvatietokanta avattu Internetiin vuoden 2005 loppuun mennessä.

- Digitalisointi ja verkkoviestinnän kehitys ovat johtaneet eri viestintävälineiden yhdentymiseen. Kuvaohjelmia ja pelejä levitetään yhä enenevässä määrin Internetissä ja myös matkapuhelimien välityksellä, tietokone toimii televisiona ja televisio tietokoneena, ja digitaalisen television toteutuessa kanavien ja tarjonnan määrä lisääntyy todennäköisesti huomattavasti.

Ehdotukset

- Arvioinnin perusteella olisi harkittava kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain 8 §:n 3 momentissa tarkoitettujen kahden vuoden pituisten ikärajousten laajentamista kolmeen vuoteen. Toissijaisesti voidaan harkita K 13 -ikärajan lisäämistä saman pykälän 1 momentin luokitukseen. Jälkimmäistä vaihtoehtoa on pidettävä ongelmallisempana, koska se muuttaisi pohjoismaista käytäntöä noudattavaa kokonaisluokitusta.

- Kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain 12 §:n 1 momentin 7 kohdassa säädetään, että kuvaohjelmaan tai sen yhteyteen on tehtävä merkintä, josta ilmenee ikärajasuositus tarkastamattomalle vuorovaikutteiselle kuvaohjelmalle ottaen huomioon 8 §:n mukaiset ikäraajat. Arvioinnin perusteella olisi harkittava lain 8 §:ää koskevan viittauksen poistamista ao. lainkohdasta.

- Arvioinnin perusteella jälkivalvontaa olisi mahdollista kehittää määräaikaisella projektilla, jossa elokuvatarkastamon yhteydessä toimiva valvontaviranomainen suorittaisi koko maassa tarkastuksia sekä elokuvateattereissa että video- ja peliliikkeissä. Projektin kustannukset katettaisiin lähinnä tarkastusmaksuista. Lisäksi tutkittaisiin muita rahoitusmahdollisuuksia.

- Nykyiset elokuvien, videon sekä video- ja tietokonepelien tarkastus- ja luokittelujärjestelmät perustuvat siihen, että kuvaohjelmat levitetään fyysisinä kappaleina. Digitaalikehitys ja tietoverkkojen lähentymiskehitys tekevät mahdolliseksi kuvaohjelmien välittämisen verkoissa. Jatkossa on syytä seurata tiiviisti kuvaohjelmien uusien jakelukanavien kehittymistä ja sen vaikutuksia nykyisten järjestelmien kehittämisen kannalta kansallisella tasolla ja Euroopan unionissa.

YHTEENVETO VALTION ELOKUVATARKASTAMON VUODEN 2002 ASIAKASKYSELYSTÄ

Toteutettu lomakemuotoinen asiakaskysely antoi runsaasti tietoa siitä, miten uusi kuvaohjelmalainsäädäntö on otettu kentällä vastaan. Kysely oli kuitenkin suppea, ja vastausprosentin jääminen alle 50:n vähentää sen käyttömahdollisuuksia "yleisenä mielipiteenä". Saattaa olla, että kaikkein kriittisimmin lakiin ja elokuvatarkastamoon suhtautuneet eivät palauttaneet kyselyä.

Saadut vastaukset kuitenkin monissa kysymyksissä vahvistavat elokuvatarkastamon päivittäisissä asiakaskontakteissa syntyneitä vaikutelmia lain hyvistä ja ongelmallisiksi koetuista kohdista. Myös runsas laadullinen, sanallinen, palaute oli kiinnostavaa luettavaa.

1 Lasten suojeleminen tärkeää

Enemmistö elokuvatarkastamon asiakkaista pitää kuvaohjelmien tarkastamista ennakkoon tarpeellisenä lasten suojelemiseksi. Lain peruslähtökohta on kuvaohjelmien esittäjien ja levittäjien keskuudessa siten hyvin laajalti hyväksytty.

Enemmistö myös hyväksyy aikuisille levitettävien kuvaohjelmien ilmoittamis- ja rekisteröintikäytännön, vaikka yksimielisyyttä ei olekaan niin laajaa kuin lasten suojelemisen tarpeellisuudessa. Aikuisille tarkoitettujen kuvaohjelmien rekisteröinnin tarkoituksena on estää rikoslain kieltämien kuvaohjelmatyyppien leviäminen. Elokuvatarkastamo voi estää sen pyytämällä aikuisille tarkoitettua kuvaohjelman tutkittavakseen, jos epäilee sen sisältävän lainvastaista materiaalia. Levittämiskiellon voi kuitenkin antaa vain tuomioistuimien.

2 Ikärajoitukset melko johdonmukaisia

Erityisen kiinnostunut elokuvatarkastamo oli kuulemaan elokuvatoimistojen mielipiteen ikärajoitusten johdonmukaisuudesta ja perustelujen selkeydestä. Vuonna 2001 nimittäin julkaistiin ja otettiin käyttöön kirjalliset ikärajoitusten perusteet ja alettiin kirjata jokaiseen tarkastuspäätökseen lyhyt perustelu.

Tarkastuspäätösten johdonmukaisuudessa näyttää kyselyn tulosten valossa olevan parantamisen varaa. Johdonmukaisuutta parannetaan parhaiten perehdyttämällä tarkastajat kunnolla ikärajoitusten perusteisiin ja keskustelemalla niistä jatkuvasti. Tarkastajilla on (ja pitääkin olla) erilaisia näkemyksiä ja painotuseroja, mutta kaikkien on toteutettava yhteisesti sovittuja kriteereitä. Elokuva on kuitenkin aina kokonaisuus, eivätkä samantyylliset elokuvat aina mahdu samaan ikäkatteeseen, vaikka elokuvayhtiöissä sitä toivotaankin (rajatapaukset). Valitusmahdollisuuden takia varsinaisia "oikeusmurhia" ei päässe kukaan tapahtumaan.

Elokuvatarkastamo voi olla kuitenkin suhteellisen tyytyväinen, sillä enemmistö vastaajista on melko tyytyväinen sekä päätösten johdonmukaisuuteen että tarkastusten kesto. Elokuvatarkastamo tuskin koskaan pääsee elokuvayhtiöitä täysin tyydyttävään tarkastusvauhtiin, koska tarkastettavien kuvaohjelmien määrä vaihtelee kovasti viikoittain, tarkastajien määrää taas ei voida kovin nopeasti lisätä tai vähentää päätösten johdonmukaisuuden kärsimättä.

Muutamat elokuvatoimistot olivat uutta lakia säädettäessä huolissaan siitä, että valituksen enim-

mäiskäsittelyaikaa ei enää uudessa laissa ole tarkkaan määrätty. Aiemmin valitus piti käsitellä kahden viikon kuluessa sen saapumisesta. Uudessa laissa ei määräaikaa enää anneta, vaan todetaan, että valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Valitusten käsittelyvauhtiin ovat elokuvayhtiöt kuitenkin tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä.

3 Kuvaohjelman rekisteröinnin sujuttava viikossa

Uusi laki lisäsi kuvaohjelmia koskevia ilmoituksia huomattavasti. Vanhan lain voimassa ollessa kuvaohjelmailmoituksia käsiteltiin alle tuhat vuodessa, vuonna 2001 käsiteltiin yli 50 000 ilmoitusta, joista 27 970 oli uusia, loput aiheettomia, jo rekisteröityjä kuvaohjelmia koskevia ilmoituksia.

Suurin ilmoittajaryhmä on pornografisten kuvaohjelmien levittäjät, jotka vanhan videolain aikaan levittivät kuvaohjelmiaan tarkastuttamatta, lain vastaisesti. Uutta lakia säädettyä pornografian levittäjät toivoivat, että ilmoitus- ja merkintävelvollisuus koskisi vain vuoden 2001 jälkeen markkinoille tulevia kuvaohjelmia. Teoriassa se koskikin, koska kaikkien vanhojen ennen vuotta 2001 markkinoille tulleiden kuvaohjelmien olisi pitänyt olla elokuvatarkastamon rekistereissä tarkastettuina ohjelmina.

Elokuvatarkastamo sai vuoden 2000 lopussa ja vuoden 2001 alkukuukausina kymmeniä tuhansia kuvaohjelmailmoituksia vanhoista, markkinoilla jo olleista pornografisista kuvaohjelmista. Samasta ohjelmasta saattoi tulla useita ilmoituksia, koska jokainen vähittäiskauppias teki ilmoitukset liikkeessään olevista kuvaohjelmista. Yksittäisen ilmoituksen käsittely saattoi kestää kuukausia, pahimmillaan jopa yli vuoden.

Toinen uusi ilmoittajaryhmä oli vuorovaikutteisten kuvaohjelmien levittäjät, sillä pelit oli vanhassa videolaissa vapautettu sekä ennakkotarkastuksesta että ilmoitusvelvollisuudesta.

Kyselyyn vastanneet olivat yllättävän tyytyväisiä ilmoitusten käsittelyvauhtiin. Vaikka asiakkaiden mielestä sopiva ilmoitusten käsittelyaika on enintään viikko, on ilmoitusten käsittelyvauhti ollut hidasta vain 7 % mielestä.

Ilmoituskäsittely nopeutui huomattavasti syksyllä 2002, kun elokuvatarkastamo otti käyttöön Internet-pohjaisen osittain automatisoidun ilmoitusjärjestelmän. Ensi vaiheessa se on käytössä pornografisten kuvaohjelmien rekisteröinnissä.

4 Rikoslain 17 luvun säännökset tiedetään

Vastauksista päätellen kaikki pornografisten kuvaohjelmien levittäjät tietävät minkälaisen materiaalin levittäminen on rikoslain 17 luvun 17 ja 18 §:n vastaista, epäselvyyttä on lähinnä tulkinnasta väkivaltaisen pornografian ja sallitun sadomasokistisen pornografian välillä.

5 Uudet ikäraajat melko onnistuneita ja valvonta melko helppoa

Suurin osa vastaajista pitää uutta kuvaohjelmalakiä parempana kuin vanhaa, vain uusi, harvapäisempi ikäraja-asteikko aiheuttaa osalle vastaajista ongelmia.

Monet elokuvayhtiöt toivovat lakiin yhden ikärajan lisäystä, ikärajaa K 13. Samanlaisia toiveita on esitetty myös elokuvatarkastajien piirissä. Toive johdetaan siitä, että suurin osa Suomessa levitettävistä elokuvista tulee Yhdysvalloista, missä yksi ikärajakategorioista on PG-13. PG-13 -elokuvat on joskus hankala sovittaa Suomen K 11 ja K 15 ikärajiin. Useimmat PG-13 -elokuvat saavat Suomessa ikärajan K 11, mutta joskus myös ikärajan K 15, mikä ei usein miellytä elokuvayhtiöitä.

Muita kuin K 18 -ikärajaa koskevaa automaattista kahden vuoden joustoa pidetään yleisesti ottaen onnistuneena. Lapsen seurassa oleva aikuinen on vastaajien mukaan aina lapsen äiti tai isä, joten lainlaatijoiden tarkoittama huoltajien vastuun lisääminen on toteutunut hyvin, eikä joustoa käytetä "väärin".

Ikärajojen valvonta on harvapäisemmän ikäraja-asteikon takia aiempaa helpompaa, ja yli puolet kyselyyn vastanneista onkin sitä mieltä, että ikärajojen valvonta on helppoa tai melko helppoa.

6 Ikärajojen merkinnät melko hyvät, peleihin halutaan kansainväliset merkinnät

Koska uusi laki muutti kuvaohjelmien ikärajat, myös ikärajamerkinnät oli uudistettava. Hankaluutta merkinnöissä aiheutti se, että niistä tulee käydä ilmi se, onko ohjelma tarkastettu vai pelkästään ilmoitettu. Vuorovaikutteisille kuvaohjelmille (pelit) oli suunniteltava erilliset suositusikärajamerkinnät, koska laissa niitä edellytetään.

Uusiin ikärajamerkintöihin ollaan pääosin tyytyväisiä, vain tietokone- ja videopelien levittäjät ovat niihin tyytymättömiä. Ikärajamerkinnäksi pitäisi heidän mielestään kelvata ELSPAN merkintä, koska se on valmiiksi painettu lähes kaikkiin Euroopassa valmistettuihin peleihin. Kuluttajat saattavat hämentyä, kun pelissä on monenlaisia ikärajamerkintöjä.

Lähes kaikki pelien levittäjät toivovat eurooppalaisen harmonisoidun pelimerkinnän käyttöönottoa.

7 Kansalaiset tuntevat lain melko huonosti

Yli puolet vastaajista uskoi, että kuluttajat tuntevat lain melko huonosti tai huonosti. Vastaajat toivovat enemmän tiedotusta, jotta lain määräykset tulisivat paremmin kuluttajien tietoon.

Elokuvateatteriyleisö tuntee vastaajien mielestä hyvin ikärajajoustomahdollisuuden. Uuden lain voimaan tullessa elokuvateattereissa esitetty tietoisku korosti juuri tätä lainkohtaa, joten tietoiskulla on tavoitettu elokuvayleisö kohtuullisen hyvin.

Muiden kuvaohjelmien levityskanavien kohdalla tiedotus ei ole ilmeisesti onnistunut riittävän hyvin, joten laaja televisiokampanja olisi tarvittu ennen lain voimaantuloa. Sen toteuttamisen esti elokuva-tarkastamon tiukka taloudellinen tilanne.

8 Palvelu hidasta, mutta hyvää

Elokuvatarkastamo voi olla ylpeä henkilökunnastaan. Vaikka palvelu on olosuhteiden pakosta ollut joskus erittäin hidasta, ovat asiakkaat olleet palveluun tyytyväisiä.

Asiakaskysely kokonaisuudessaan on saatavana tilaamalla Valtion elokuvatarkastamosta (09) 2285 4463 ja se on myös luettavissa Internetissä osoitteessa www.vet.fi.

YHTEENVETO TILASTOKESKUKSEN TEKEMÄSTÄ KUVAOHJELMIA KOSKEVASTA KYSELYSTÄ

1 Tutkimuksen toteutus

Tilastokeskuksen haastattelu- ja tutkimuspalvelut -yksikkö keräsi vuoden 2002 elo-syyskuussa tietokoneavusteisilla puhelinhaastatteluilla aineiston elokuvatarkastamon tilaamaan kyselyyn. Tietojenkeruu tehtiin sekä suomen- että ruotsinkielellä, Tilastokeskuksen teettämän Kuluttajabarometri-tutkimuksen yhteydessä. Kyselyn tavoitteena oli selvittää ikärajojen sopivuutta ja toimivuutta lainmuutostyön taustatiedoksi.

2 Keskeisiä tuloksia

Valtaosa vastaajista tiesi, että Suomessa on elokuvien ja muiden kuvaohjelmien tarkastuslaki. Parhaiten siitä olivat perillä henkilöt, joiden perheessä oli pieniä lapsia. Lapsettomat taloudetkin tiesivät lain olemassaolosta paremmin kuin henkilöt, joilla oli perheessä lähes täysi-ikäisiä lapsia.

Lain mukaan yli 18-vuotiaille tarkoitettuja elokuvia ja videoita ei tarvitse tarkastuttaa lainkaan. Nuoremmille suunnatut elokuvat sen sijaan tarkastetaan. Yli kaksi kolmasosaa vastaajista piti nykyistä tarkastuskäytäntöä hyvänä. Miehet pitivät naisia useammin nykyistä käytäntöä hyvänä. Vähiten nykyistä käytäntöä kannattivat 36-50 -vuotiaat. Alueellisia eroja mielipiteiden jakautumisessa ei ollut. Elokuviissa vuonna 2002 käyneet olivat hieman tyytymättömämpiä nykyiseen tarkastuskäytäntöön kuin ne vastaajat, jotka eivät olleet elokuvissa käyneet. Nykyisen tarkastuskäytännön lisäksi myös en-

nakkotarkastuksessa määrättäviä ikärajoja pidettiin sopivina.

Hieman yllättävänä tuloksena voidaan pitää sitä, että yli puolet vastaajista ei tiennyt ikärajojen olevan ehdottomia, eikä vain suosituksia.

Useiden kysymysten kohdalla kävi ilmi, että vastaajajoukon vanhin ikäryhmä ei osannut kertoa mielipidettään läheskään niin usein kuin nuoremmat ikäluokat. Myös niissä kysymyksissä, joissa kysyttiin ikärajojen valvonnasta, moni vastaaja ei tiennyt, oliko valvonta asianmukaista vai ei.

Kyselylomakkeilla, joilla on valmiiksi annetut vastausvaihtoehdot, jäivät vastaajien usein arvokkaatkin lisäkommentit kirjaamatta. Tilastokeskuksen haastattelijat kirjasivat nämä suulliset kommentit, joista alle on kerätty tyypillisimmät kommentit. Palautteen mukaan monen vastaajan mielestä kaikki (myös yli 18-vuotiaille suunnatut) elokuvat ja videot tulisi tarkastaa (kysymys 2). Mikäli nykyiseen tarkastuskäytäntöön ei oltu tyytyväisiä, kysymyksen asettelu ei kuitenkaan paljasta, pitäisikö vastaajan mielestä lakia tiukentaa vai väljentää. Palautteen mukaan elokuvissa noudatetaan ikärajoja videovuokraamoja paremmin (kysymys 2). Moni kommentoi kysymykseen 11 (onko nykyinen ikäjoustosääntö hyvä), ettei alle ikärajan olevan henkilön pitäisi päästä elokuvaan kuin huoltajan seurassa, ei kenen tahansa täysi-ikäisen.

3 Kysymykset ja yhteenveto vastauksista

3.1 Lainsäädäntö

Kysymys 1 : Tiesittekö, että Suomessa on elokuvien ja muiden kuvaohjelmien tarkastuslaki?

Yli neljä viidestä haastatellusta tiesi, että lailla säädetään kuvaohjelmien esittämistä ja levittämistä.

Miehet tiesivät asian keskimäärin hivenen useammin kuin naiset. Muita ryhmiä paremmin lain olemassaolon kertoivat tietävänsä 36-50-vuotiaat sekä ne, joilla oli alle 7-vuotiaita lapsia. Lähes kaikki korkeasti koulutetut vastasivat niin ikään tietävänsä lain olemassaolosta, peruskoulun käyneistä enää kolme neljästä. Suurimmissa kaupungeissa asuvat ja ne, jotka olivat käyneet elokuvissa vuoden 2002 aikana tiesivät lain olemassaolon myös useammin kuin maaseudulla asuvat, ja ne jotka eivät olleet käyneet elokuvissa elokuvateatterissa vuonna 2002.

Kysymys 2: Lain mukaan aikuisille eli yli 18-vuotiaille tarkoitettuja elokuvia ja videoita ei tarvitse tarkastuttaa lainkaan. Ennakkotarkastus tehdään vain alle 18-vuotiaille tarkoitetuille elokuville ja videoille. Onko tällainen tarkastuskäytäntö mielestänne hyvä?

Vajaa 70 % kyselyyn vastanneista piti nykyistä tarkastuskäytäntöä hyvänä. Naiset olivat mielipiteessään hivenen miehiä kriittisempiä. Eri ikäryhmistä kielteisimmän tarkastuskäytäntöön suhtautuivat 36-50-vuotiaat, samoin perheet, joissa oli lapsia. Myönteisimmän nykyiseen tarkastuskäytäntöön suhtautuivat nuoret, alle 35-vuotiaat lapsettomat tai sinkut. Mitä korkeampi koulutus vastaajalla oli sitä kriittisempi suhtautuminen. Elokuvissa käyneet olivat myös vähän kriittisempiä kuin ne, jotka eivät olleet käyneet elokuvissa. Asuinpaikka ei vaikuttanut mielipiteeseen tämän kysymyksen kohdalla lainkaan.

3.2 Kuvaohjelmien ikäraajat

Kysymys 3: Voisitteko luetella nykyiset elokuvien ikäraajat? (viisi)

Lain uudistuksen yhteydessä muutettiin elokuvien ikäraja-asteikkoa vastaamaan muiden Pohjoismaiden käytäntöä. Aiempi tiheä ikäraja-asteikko 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 korvattiin mm. valvontaa helpottavalla harvaportaisella 7, 11, 15, 18.

Vanhat ikäraajat näyttävät olevan edelleen useimpien vastaajien muistissa. Parhaiten tiedettiin ikäraja 18, joka ei lainuudistuksessa muuttunut. Ikärajan muistamista saattoi helpottaa myös se, että se mainittiin edellisessä kysymyksessä.

Kaksi seuraavaksi eniten mainintoja saanutta ikärajaa, 16 ja 12, ovat myös vanhan lain mukaisia. Vasta neljännellä sijalla on uuden lain mukainen ikäraja 15. Uudet ikäraajat sijoittuivat kuitenkin seitsemän eniten mainintoja keränneen joukkoon, mutta ikärajan 11 mainitsi vain 214 vastaajaa, ikärajan 7 enää 151 vastaajaa.

Vastaajan ikä vaikutti siten, että kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä mainittiin vanhinta ikäryhmää useammin ikäraajat 7 ja 11, vastaavasti kahdessa vanhimmassa mainittiin nuorinta ikäryhmää useammin ikäraja 12.

Kysymys 4a: Voisitteko mainita, millaisten kohtausten perusteella elokuville määrätään ikärajoja?

Perusteet ikärajoille näyttävät olevan varsin hyvin vastaajien tiedossa; väkivalta ja seksi mainittiin useimmin ikärajan syynä. Väkivalta ja seksi ovat syitä, joita lähes itsestään selvästi pidetään lapsen kehitykseen haitallisesti vaikuttavina tekijöinä.

Kysymys 4b: Sanoitte muu syy, voitteko kertoa hieman tarkemmin?

Muihin syihin (128 kpl) oli kirjattu usein seksiin (10 kertaa) ja väkivaltaan (14 kertaa) liittyviä seikkoja. Tällaisia seksiin liittyviä perusteita olivat mm.

"porno", "porno ja muuten erotiikka", väkivaltaan ikärajaerusteena viittaavia syitä olivat mm. "sota", "veriset kohtaukset", "väkivallan muodon mukaan", "toimintakohtaukset".

Muina syinä ikärajoille mainittiin myös päihteyksiin (huumeet/alkoholi, 18 kertaa), moraalittomuuteen (6 kertaa) ja kielenkäyttöön/kiroiluun (7 kertaa) liittyviä perusteita. Seitsemän kertaa muihin syihin oli kirjattu myös "en osaa sanoa", vaikka sille oli oma vastausluokkansa.

Kysymys 5: Tiesittekö, että elokuvia ja video-ohjelmia koskevat ikärajat ovat lain mukaan ehdottomia eivätkä suosituksia?

Alle puolet suomalaisista 15-75 -vuotiaista tiesi, että ikärajat ovat sitovia. Naisten ja miesten vastaukset eivät poikenneet juuri toisistaan. Nuoret tiesivät sitovuudesta vähän paremmin kuin vanhemmat ikäryhmät, mutta ero ei ollut kovin suuri.

Huolestuttavaa vastauksissa yleisen tiedon puutteen lisäksi oli se, että nimenomaan 7-14 -vuotiaiden lasten vanhemmat, joiden olisi tärkeää tietää asiasta, tunsivat sen kaikkein huonoimmin.

Elokuviissa käynnillä näytti olevan vain vähän vaikutusta siihen tietääkö ikärajat sitoviksi. Enemmän koulutetuilla ja suurissa kaupungeissa asuvilla näytti olevan vähän enemmän tietoa kuin muilla ryhmillä.

Kysymys 6: Ovatko elokuville ja videoille ennakkotarkastuksessa määrättävät ikärajat: 7, 11, 15 ja 18 vuotta mielestänne sopivat?

Yli 80 % kyselyyn vastanneista piti ikärajoja sopivina. Sekä naisissa että miehissä oli yhtä paljon niitä, joiden mielestä ikärajat eivät ole sopivat. Vastaajan ikä vaikutti mielipiteeseen siten, että nuoremmat keskimäärin pitivät ikärajoja sopivampina kuin vanhemmat. Nuoremmilla oli myös helpompi vastata kysymykseen. Koulutuksen määrällä ei ollut vaikutusta mielipiteeseen ei myöskään asuinpaikalla, paitsi, että maaseudulla asuvien oli useammin kuin muualla asuvien vaikea ottaa asiaan kantaa.

Kysymys 7: Noudatetaanko ikärajoja elokuvateattereissa ja videovuokraamoissa mielestänne?

Hyvin ikärajoja noudatetaan vain 7 %:n mielestä, kolmanneksen mielestä ikärajoja noudatetaan kuitenkin melko hyvin. Lähes neljännes vastaajista ei osannut sanoa miten elokuvateattereissa ja videovuokraamoissa ikärajoja noudatetaan.

Mitä vanhempaan ikäryhmään vastaaja kuului sitä useammin oli vastaajan vaikea ottaa asiaan kantaa, ja myös sitä vähemmän oli niitä, joiden mielestä ikärajoja noudatetaan hyvin tai melko hyvin. Perheissä, jossa oli 15-17 -vuotiaita lapsia otettiin keskimäärin useammin kantaa kysymykseen kuin perhetyypiltään yli 35-vuotiaiden lapsettomassa parisuhteessa tai yksin elävien ryhmässä.

Parhaiten ikärajoja noudatetaan niiden perheiden mielestä, joissa on 15-17 -vuotiaita lapsia.

Elokuviissa käyneiden mielestä ikärajoja noudatettiin paremmin kuin niiden mielestä, jotka eivät olleet käyneet elokuvissa. Elokuviissa käymättömien oli myös vaikeampi ottaa asiaan kantaa kuin elokuvissa käyneiden.

Kysymys 8: Oletteko vuoden 2002 aikana käynyt elokuvissa elokuvateatterissa?

Vähän yli puolet suomalaisista 15-75 -vuotiaista oli haastatteluun mennessä käynyt elokuvissa vuoden 2002 aikana. Naiset olivat olleet hieman miehiä aktiivisempia. Eri ikäryhmien välillä erot olivat merkittävät. Nuorimpien ryhmässä useampi kuin kaksi kolmesta oli käynyt viime vuonna elokuvissa, vanhimpien ryhmässä vain joka viides.

Perhesuhteiltaan vapaimmat eli alle 35-vuotiaat lapsettomat parit tai yksineläjät olivat käyneet muita ryhmiä selvästi enemmän elokuvissa, kolme neljästä. Yli 35-vuotiaista yksineläjästä tai lapsettomista pareista oli elokuvissa käynyt harvempi kuin joka neljäs.

Myös koulutus lisäsi elokuvissa käyntiä, samoin asuinpaikka. Asuinpaikan merkitys on selvä, sillä kaupungeissa elokuvateattereita on runsaasti, mutta maaseudulla harvakseltaan.

Kysymys 9: Oliko näkemässänne elokuvassa tai elokuvissa ikäraja?

Kaksi kolmesta vastaajasta muisti näkemällään elokuvalla olleen ikärajan. Naisista runsas puolet ja miehistä kolme neljästä muisti elokuvalla olleen ikärajan. Vastaajan ikä vaikutti huomattavasti siihen muistiko elokuvalla olleen ikärajaa vai ei. Jos vastaajalla oli lapsia, erityisesti 7-14 -vuotiaita lapsia, muistivat he ikärajan paremmin kuin muut. Sen sijaan koulutuksen määrä näytti heikentävän ikärajan muistamista. Eniten niitä, jotka eivät muistaneet ikärajaa oli suurissa kaupungeissa asuvien joukossa.

Kysymys 10: Oliko elokuvan tai elokuvien ikäraja mielestänne sopiva?

Niistä, jotka muistivat näkemänsä elokuvan ikärajan, valtaosa eli kahdeksan kymmenestä arvioi ikärajan sopivaksi, harvempi kuin yksi kymmenestä piti sitä vääränä.

Sukupuoli ei ollut ikärajan sopivuudessa erottava tekijä. Vanhimmassa ikäryhmässä 51-75 -vuotiaat oli eniten niitä, jotka pitivät ikärajaa sopimattomana, heistäkin vain harvempi kuin joka viides.

Tyytyväisimpiä näkemänsä elokuvan ikärajaan olivat 7-14 -vuotiaiden vanhemmat, tyytymättömmimpiä alle 7-vuotiaiden lasten vanhemmat. Tässä ryhmässä oli toisaalta ylivoimaisesti eniten niitä, joiden mielestä ikärajaan oli vaikea ottaa kantaan. Vähiten epävarmuutta mielipiteessä oli yli 7-vuotiaiden lasten vanhempien ryhmässä.

Mitä korkeampi koulutus vastaajalla oli sitä vähemmän sopivana ikärajaa pidettiin, toisaalta myös kantaan ikärajaan pystyttiin ottamaan sitä huonommin mitä korkeampi koulutus vastaajalla oli.

Asuinpaikalla ei sen sijaan ollut merkitystä siihen, pidettiinkö ikärajaa sopivana vai ei.

3.3 Ikärajojousto elokuvateattereissa

Kysymys 11: Lain mukaan ikärajaa enintään kaksi vuotta nuorempi voi käydä katsomassa elokuvan 18 vuotta täyttäneen seurassa. Onko tämä joustosääntö hyvä?

Runsaat puolet kyselyyn vastanneista piti nykyistä kahden vuoden joustosääntöä hyvänä, miehet useammin kuin naiset. Nykyistä joustosääntöä pidettiin sitä huonompana mitä vanhempaan ikäryhmään vastaaja kuului, nuorimmassa ryhmässä kaksi kolmesta piti joustoa hyvänä, vanhimmassa enää kaksi viidestä.

Perhemuoto vaikutti vastauksiin siten, että nykyistä joustosääntöä pitivät huonona yhtä suuri osuus, 40 %, sekä vanhoista sinkuista että perheistä, joissa oli 7-14 -vuotiaita lapsia. Nuoret sinkut pitivät joustosääntöä useammin parempana kuin muut ryhmät. Koulutus eikä asuinpaikka näytä vaikuttaneen vastaajien mielipiteeseen tässä kysymyksessä. Jos vastaaja oli käynyt elokuvissa oli mielipide joustosäännöstä myönteisempi kuin niillä, jotka eivät elokuvissa olleet vuonna 2002 käyneet.

Kysymys 12: Voisiko ikäjousto olla mielestänne?

Kun vastaajilta kysyttiin kuinka suuri ikäjoustopitäisi olla, kolme viidestä piti nykyistä kahden vuoden joustoa hyvänä. Noin joka neljännen mielestä joustopitäisi olla pienempi ja vain vajaa 7 %:n mielestä jousto voisi olla suurempi.

Miehet pitivät naisia useammin nykyistä ikäjoustopitävänä, naiset miehiä useammin halusivat pienemmän ikäjoustopitävänä. Mitä nuorempaan ikäryhmään vastaaja kuului sitä parempana hän piti nykyistä ikäjoustopitävänä ja vanhemmissa ikäryhmissä pidettiin parempana pienempää ikäjoustopitävänä. Suuremman ikäjoustopitävänä oli kaikissa ikäryhmissä suunnitteen yhtä vähän (5,8-7,7 %), ehkä yllättäen vanhimmassa ikäryhmässä oli eniten suuremman ikäjoustopitävänä kannattajia.

Mitä pienempiä lapsia vastaajalla oli sitä parempana pidettiin ikäjoustopitävänä. Lähes kolmannes alle 7-vuotiaiden lasten vanhemmista oli tätä mieltä, kun 15-17 -vuotiaiden lasten vanhemmista vain runsas viidennes piti ikäjoustopitävänä tarpeellisenä.

Vastaajan koulutus ei suoranaisesti näytä vaikuttaneen mielipiteeseen ikäjoustopitävänä, tosin koulutustason noustessa lisääntyi myös pienemmän ikäjoustopitävänä kannatus. Suurempaa ikäjoustopitävänä toisaalta kannatet-

tiin yhtä paljon peruskoulutettujen ja korkeakoulutettujen ryhmissä, 8 %.

Asuinpaikka ei vaikuttanut mielipiteeseen ikäjoustopuolisuuden suuruudesta, kuten ei juuri sekään oliko käynyt elokuvissa, vain kannan ottaminen niillä, jotka eivät olleet käyneet elokuvissa oli hivenen vaikeampaa.

Kysymys 13: Mikä olisi mielestänne sopiva ikäjoustopuolisuus? (Hyväksytään vaihtoehdot nolasta yhdeksään)

Niiltä, jotka eivät pitäneet nykyistä ikäjoustopuolisuutta hyvänä, kysyttiin kuinka monen vuoden ikäjoustopuolisuus olisi hyvä. Edellisen kysymyksen vastausosuuksista hiepuolisuuden poiketen suurimman kannatuksen sai neljän vuoden joustopuolisuus, seuraavaksi eniten kannatusta saivat kolmen vuoden ja viiden vuoden joustopuolisuus. Kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei vastausten perusteella voi vetää, sillä vastaajia oli vain 93 kappaletta.

3.4 Kuvaohjelmat kotikäytössä

Kysymys 14: Oletteko vuoden 2002 aikana vuokraannut videoita/DVD-ohjelmia videovuokraamosta?

Enemmistö suomalaisista ei vastausten perusteella vuokraa videoita, neljä kymmenestä harrastaa kuvaohjelmien vuokraamista.

Videoiden ja DVD-ohjelmien vuokraaja on vastausten perusteella muita ryhmiä useammin suurissa kaupungeissa asuva 16-35 -vuotias lapseton korkeakoulutettu mies, joka käy myös elokuvissa. Erot ryhmien välillä ovat usein hiuksenhienot, esimerkiksi naisten ja miesten ero videovuokrauksessa on vain 5 %.

Kysymys 15: Oletteko vuoden 2002 aikana ostanut videoita/DVD-ohjelmia?

Videoiden ja DVD-ohjelmien ostaminen on vielä harvinaisempaa kuin niiden vuokraaminen, niitä oli ostanut vain yksi kolmesta 15-75 -vuotiaasta suomalaisesta. Naiset ja miehet ostavat niitä yhtä usein. Ikäryhmistä vain 51-75 -vuotiaat ostavat kuvaohjelmia muita ryhmiä vähemmän.

Pienten lasten vanhemmat ostivat muita selvästi useammin kuvaohjelmia, reilusti yli puolet oli niitä ostanut, vähiten niitä ostivat yli 35-vuotiaat lapsettomat, vain joka kuudes.

Mitä koulutetumpi vastaaja sitä useampi heistä osti kuvaohjelmia. Maaseudulla asuvat ostivat hivenen vähemmän kuvaohjelmia kuin kaupungeissa asuvat. Elokuvissa käyneet myös hankkivat kuvaohjelmia muita huomattavasti useammin.

Kysymys 16: Oliko vuokratuissa tai ostetuissa videoissa/DVD-ohjelmassa merkintä ikäraja?

Niistä vastaajista, jotka olivat ostaneeet tai vuokranneet kuvaohjelman vuoden 2002 aikana, kolme neljästä muisti, että vuokra- tai ostovideoissa/DVD:ssä oli ollut ikärajamerkintä. Videon tai DVD:n ostaneeista tai vuokranneista suurempi osa muisti ikärajan kuin elokuvateatterissa elokuvan nähneistä muisti näkemänsä elokuvan ikärajan.

Miehet muistivat merkinnän olemassaolon vähän naisia useammin. Nuoret, 16-35 -vuotiaat muistivat muita ryhmiä paremmin ikärajamerkinnän. Parhaiten ikärajamerkinnät muistettiin myös perheissä, joissa oli 15-17 -vuotiaita lapsia. Vastaajan koulutustausta tai asuinpaikka eivät vaikuttaneet merkinnän muistamiseen mitenkään. Elokuvissa käyneet muistivat ikärajamerkinnän vähän paremmin kuin ne, jotka eivät olleet käyneet elokuvissa.

Kysymys 17: Oliko ikärajamerkintä helppo havaita?

Kolme neljästä ikärajamerkinnän huomanneesta piti merkintää helppona havaita. Miesten mielestä merkinnän huomaaminen oli ollut helpompaa kuin naisten. Vastaajan ikäryhmä ei vaikuttanut paljonkaan mielipiteeseen merkinnän huomaamisen helpoudesta. Alle 7-vuotiaiden lasten vanhempain ryhmässä oli eniten niitä, joiden mielestä merkintä oli vaikea havaita.

Korkeasti koulutettujen ryhmässä oli muita koulutusryhmiä enemmän niitä, jotka pitivät merkintäjä vaikeasti havaittavina.

Kysymys 18: Vaikuttiko ikäraja vuokraus- tai ostopäätökseenne?

Ikäraja vaikutti vain yhdellä vastaajalla kuudesta elokuvan vuokraus- tai ostopäätökseen. Naisten päätöksentekoon se vaikutti hivenen useammin kuin miehillä. Eniten ikäraja vaikutti 36-50 -vuotiaiden ostotai vuokrauspäätökseen, vähiten 16-35 -vuotiaiden ryhmässä. Jos perheessä oli 15-17 -vuotiaista lapsia, vaikutti ikäraja ostotai vuokrauspäätökseen kaikkein vähiten, vain 2 % vastaajista. Eniten ikärajalla oli vaikutusta perheissä, joissa oli 7-14 -vuotiaita lapsia.

Ikäraja vaikutti ostotai vuokrauspäätökseen eniten korkeammin koulutetuissa ryhmissä, vähiten peruskoulutettujen ryhmässä. Elokuviissa käyneiden mielipiteet eivät poikenneet mitenkään niistä, jotka eivät olleet käyneet elokuvissa.

3.5 Tietokone- ja videopelit

Kysymys 19: Lain mukaan myös tietokone- ja videopeleihin on merkittävä suositusikärajat. Pidättekö suositusikärajoja myytävälle ja vuokrattaville peleille tarpeellisina?

Valtaosa suomalaisista piti suositusikärajoja tietokonepeleille tarpeellisina, vain 6 %:n mielestä ne eivät ole tarpeellisia. Hivenen suurempi osuus naisista on tätä mieltä, ero ei kuitenkaan ole merkittävä. Eniten niitä, joista ikärajat eivät ole peleille tarpeellisia on 16-35 -vuotiaiden ryhmässä, tarpeellisimpana niitä pitivät 36-50 -vuotiaat. Vanhemmat, joilla oli alle 14-vuotiaita lapsia pitivät suositusikärajoja myös muita ryhmiä tarpeellisimpana.

Asuinpaikalla ei ollut vaikutusta ikärajaan. Elokuviissa käyneiden oli helpompi ottaa kantaa kuin niiden, jotka eivät olleet käyneet elokuvissa.

Kysymys 20: Oletteko vuoden 2002 aikana ostanut tietokone- tai videopelejä?

Tietokonepelien ostaminen on vielä varsin harvojen harrastus, vain noin joka kuudes 15-75 -vuotias oli niitä viime vuonna ostanut.

Pelejä hankkineet olivat useammin miehiä kuin

naisia. 51-75 -vuotiaiden ikäryhmässä ei pelejä juuri ole hankittu, kuten ei myöskään yli 35-vuotiaiden lapsettomien keskuudessa. Eniten pelejä oli hankittu perheissä, joissa on alle 14-vuotiaita lapsia.

Mitä koulutetumpi vastaaja sitä useampi oli pelejä hankkinut. Suurissa kaupungeissa asuvat olivat hankkineet vähän useammin tietokonepelin tai -pelejä kuin muualla asuvat.

Useimmat elokuvissa käyneet olivat ostaneet tietokonepelejä kuin ne, jotka eivät olleet elokuvissa käyneet.

3.6 Ikärajojen valvonta

Kysymys 21 A: Onko ikärajojen valvonta ollut asianmukaista käydessänne elokuvateattereissa?

Kysymys 21 B: Onko ikärajojen valvonta ollut asianmukaista käydessänne videovuokraamoissa?

Kysymys 21 C: Onko ikärajojen valvonta ollut asianmukaista käydessänne videoita ja DVD-ohjelmia myyvissä liikkeissä?

Kysymys 21 D: Onko ikärajojen valvonta ollut asianmukaista käydessänne tietokone- ja videopelejä myyvissä liikkeissä?

Ikärajojen valvontaan liittyvissä kysymyksissä annettiin muihin kysymyksiin verrattuna huomattavasti enemmän 'vaikea sanoa' -vastauksia. Epävarmuus on ilmeisesti tulkittava siten, että vastaajat eivät ole törmänneet elokuvateatteriesitysten, videoiden tai pelien ostotai vuokraustilanteissa ikärajojen kontrollointiin. Täysi-ikäisten kohdalla se ei ole edes tarpeen, ja valtaosa vastanneistahan oli yli 18-vuotiaita.

Asianmukaisinta valvonta on ollut vastaajien mukaan elokuvateattereissa. Elokuvateattereissa käyneistä 55 %:n mielestä valvonta on ollut asianmukaista. Heikointa valvonta on vastaajien mielestä ollut tietokonepelien ja kuvaohjelmien myynnin yhteydessä.

Kiinnostavin ryhmä on eri perhevaiheessa elävien kokemukset ikärajavallonnasta elokuvateattereissa, videovuokraamoissa ja tietokonepelien tai kuvaohjelmien myynnin yhteydessä. Parhaita on valvonta

ollut niiden vanhempien mielestä, joilla on 15-17-vuotiaita lapsia.

Koulutus lisäsi vaikeutta kertoa mielipide valvonnasta, mitä korkeampi koulutustaso sitä vaikeampi sanoa, onko valvonta ollut asianmukaista.

Kysymys 22: Ns. kovaa pornografiaa sisältäviä elokuvia, videoita ja pelejä saa Suomessa esittää, vuokrata ja myydä vain 18 vuotta täyttäneille. Uskotteko, että rajoitusta noudatetaan?

Kuusi suomalaista kymmenestä uskoi, että kova pornografia pysyy hyvin tai edes kohtuullisesti alle 18-vuotiaiden ulottumattomissa. Vajaa kolmannes uskoi, että rajoitusta noudatetaan huonosti.

Miehet olivat keskimäärin optimistisempia kuin naiset, samoin nuoremmat ikäryhmät vanhempiin verrattuna. Pessimistisimpiä olivat yli 35-vuotiaat lapsettomat parit tai sinkut. Kaupunkilaiset olivat hivenen maaseudulla asuvia optimistisempia.

3.7 Ikäsuositukset televisiossa

Kysymys 23: Ovatko ikärajasuositukset tarpeellisia televisiossa esitettäville elokuville?

Yli 80 % suomalaisista 15-75-vuotiaista piti televisiossa esitettävien elokuvien ikärajasuosituksia tarpeellisina tai erittäin tarpeellisina. Täysin tarpeettomina tai melko tarpeettomina niitä piti noin joka kuudes.

Miehet ja nuorin ikäryhmä pitivät ikärajoja televisiossa useammin tarpeettomampina kuin naiset ja vanhemmat ikäryhmät. Samoin nuoret lapsettomat perheet tai sinkut tai perheet, joissa oli vanhoja 15-17-vuotiaita lapsia.

Mitä korkeampi koulutus sitä enemmän niitä, jotka pitävät ikärajoja televisioelokuvissa tarpeellisina. Vastaajan asuinpaikalla ei ole vaikutusta siihen pitääkö ikärajoja tarpeellisina. Elokuvissa käyneet pitivät ikärajoja televisiossa hivenen tarpeettomampina kuin muut.

Yleisökyselyn kokonaisuudessaan voi tilata Valtion elokuvatarkastamosta (09) 2285 4463, se on myös luettavissa Internetissä osoitteessa www.vet.fi.

NEUVOSTON PÄÄTÖSLAUSELMA,

annettu 1 päivänä maaliskuuta 2002,

kuluttajien, erityisesti nuorten, suojelusta ottamalla käyttöön tiettyjä video- ja tietokonepelejä koskevat ikäryhmäsuositukset

(2002/C 65/02)

EUROOPAN UNIONIN NEUVOSTO

1. TOTEAA, että video- ja tietokonepelejä on yleisesti ja yhä enenevässä määrin saatavilla ja että kaupoissa myytäviin tai vuokrattaviin tai Internetissä levitettäviin video- ja tietokonepeleihin sisältyvät interaktiiviset vapaa-ajan ohjelmistot muodostavat merkittävät ja kasvavat markkinat.
2. TOTEAA, että kirjavuutensa ja vaihtelevan sisältönsä vuoksi nämä tuotteet on tarkoitettu eri ikäisille kuluttajille.
3. ON HUOLISSAAN erityisesti siitä, että joidenkin näiden tuotteiden sisältö voi tehdä niistä sopimattomia alaikäisten käyttöön niiden heille mahdollisesti aiheuttaman haitan vuoksi.
4. MUISTUTTAA toimista, joita toteutetaan parhaillaan yhteisössä asioissa, jotka koskevat alaikäisten suojelua haitallisilta sisällöiltä, esimerkiksi Internetin käyttöturvallisuuden parantamista koskevan yhteisön monivuotisen toimintasuunnitelman hyväksymisestä maailmanlaajuisen verkkojen laitonta ja haitallista sisältöä torjumalla tehdyn neuvoston päätöksen ⁽¹⁾ puitteissa ja jatkotoimena neuvoston suositukselle Euroopan audiovisuaalisia ja tietopalveluja tuottavien yritysten kilpailukyvyyn parantamisesta edistämällä kansallisia järjestelmiä, joiden tarkoituksena on saattaa alaikäisten ja ihmisarvon suojelu vertailukelpoiselle ja tehokkaalle tasolle ⁽²⁾ ja vahvistaa näiden toimien tärkeyden.
5. PITÄÄ TÄRKEÄNÄ, että kuluttajat saavat selkeää tietoa markkinoilla olevista tuotteista sisällön arvioinnin ja siihen perustuvan ikäryhmäluokituksen osalta, jotta he voivat tehdä valintansa tietoisesti ja suojella nuoria mahdollisesti haitallisilta sisällöiltä; vahvistaa tässä yhteydessä, että merkinnät ovat tärkeä keino parantaa kuluttajille suunnattua tiedotusta ja lisätä avoimuutta sekä varmistaa, että sisämarkkinat toimivat tasapainoisesti.
6. TOTEAA, että useilla Euroopan unionin jäsenvaltioilla on ikäluokitusjärjestelmiä, joissa on otettu huomioon kulttuurierot ja erilaiset kansalliset ja paikalliset suhtautumistavat.
7. TOTEAA, että olisi hyödyllistä kannustaa kaikkia jäsenvaltioita kehittämään selkeitä ja yksinkertaisia luokitusjärjestelmiä näiden tuotteiden sisällön arvioimiseksi.
8. KATSOO, että sisältöjen luokitusta ja merkintöjä koskeva sekä kansallinen että yhteisön tason nykyinen yhteistyö interaktiivisten vapaa-ajan ohjelmistojen alalla toimivien yritysten keskuudessa auttaa osaltaan suojelemaan nuoria tehokkaasti ja hyödyntämään alan koko potentiaalia. Neuvosto pitää tässä yhteydessä tärkeänä, että tähän yhteistyöhön otetaan edelleenkin mukaan muut asiaankuuluvat osapuolet, erityisesti kuluttajajärjestöt ja vanhempien ja nuorten edustajat.
9. TOTEAA että itsesääntely sellaisenaan tai jäsenvaltioiden tällä alalla toteuttamien toimenpiteiden lisäksi on yksi asianmukaisista keinoista tukea, video- ja tietokonepelien sisältämien vuorovaikutteisten viihdeohjelmistojen ikäluokitusjärjestelmiä siten, että toimintaan osallistuvat kaikki asiaankuuluvat osapuolet, erityisesti kuluttajat.
10. KEHOTTAA jäsenvaltioita ja komissiota tiivistämään omien toimivaltuuksiansa mukaisesti tietojen ja kokemusten vaihtoa koskevaa yhteistyötä kaikkien asianomaisten osapuolten kanssa, joita ovat alan teollisuus, sisältöjen suunnittelijat, kuluttajat ja nuoret, jotta voitaisiin määritellä video- ja tietokonepelien ikäryhmäluokitusta ja -merkintää koskevat parhaat käytännöt ottaen huomioon kulttuurierot ja erilaiset kansalliset ja paikalliset suhtautumistavat.
11. PANEE TYYTYVÄISENÄ MERKILLE komission yhteisön tasolla käytetyistä luokituskäytännöistä tekemän tutkimuksen ja toteaa, että kyseinen tutkimus kattaa myös muut tuotteet, kuten elokuvat, DVD-levyt ja videonauhut, jotka voivat myös aiheuttaa alaikäisten suojeluun ja sisämarkkinoiden toimintaan liittyviä ongelmia.
12. KEHOTTAA komissiota tarkastelemaan edellä mainitun yhteistyön sekä edellä mainitun tutkimuksen tulosten pohjalta video- ja tietokonepelien sisällön arvioinnissa ja niiden luokituksessa ja merkinnässä käytettävien eri menetelmien suunnittelussa ja käytössä tapahtuvaa kehitystä, sekä tekemään tarvittaessa asiasta selkoa neuvostolle.

⁽¹⁾ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 276/1999/EY, tehty 25 päivänä tammikuuta 1999 (EYVL L 33, 6.2.1999, s. 1).

⁽²⁾ Neuvoston suositus, annettu 28 päivänä syyskuuta 1998 (EYVL L 270, 7.10.1998, s. 48).

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-442-478-9